

MONS. KAZIMIERAS GAŠČIŪNAS

Telšių kunigų seminarija

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS TIKRAS
KANKINYSTĖS HEROJIŠKUMAS

Labiau įsigilinti į vyskupo kankinio Vincento Borisevičiaus beatifikacijos bylą padės šiame straipsnyje apžvelgiama jo gyvenimo istorija, kur atsispindi šio asmens šventumas.

Vincentas Borisevičius gimė 1887 m. lapkričio 23 d. Šunskų parapijoje, Vilkaviškio vyskupijoje. Studijavo Seinuose, Fribūre. 1910 m. išventintas kunigu. Dėstė Seinų vyskupijos kunigų seminarijoje Gižuose. 1927–1940 m. buvo Telšių kunigų seminarijos rektorius. 1940 m. vasario 3 d. išventintas vyskupu ir paskirtas Telšių vyskupu pagalbininku. Nuo 1944 m. kovo 10 d. – Telšių vyskupas ordinaras. Sovietinės valdžios suimtas 1945 m. gruodžio 18 d., kalintas iki gruodžio 24 d. 1946 m. vasario 5 d. vėl suimtas, kalintas Vilniaus saugumo kalėjime. 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuteistas mirties bausme – sušaudyti. Nuosprendis įvykdytas 1946 m. lapkričio 18 d. Palaikai užkasti bendrame sušaudytų kalinių kape Tuskulėnų dvaro parke Vilniuje.

Straipsnyje apžvelgiamas politinis ir socialinis vysk. V. Borisevičiaus ganytojavimo kontekstas. Tai pirmoji sovietinė okupacija, 1941 m. birželio lietuvių sukilimas, vokiečių fašistinė okupacija Lietuvoje, žydų eksterminacija, vyskupo laikysena holokausto atžvilgiu, antroji sovietinė okupacija. Straipsnyje nagrinėjama vysk. V. Borisevičiaus ganytojinė veikla, jo suėmimo aplinkybės, tardymas ir jam pateikti kaltinimai, Karo tribunolo teismo nuosprendis ir jo įvykdymas, palaidavimo vieta ir palaikų identifikavimas Atgimimo metais. 1989 m. lapkričio 10 d. viešame teismo posėdyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisminė baudžiamųjų bylų kolegija priežiūrinio protesto tvarka nustatė, kad Karo tribunolo nuosprendis nuteisti vyskupą mirties bausme buvo neteisėtas.

Taip buvo reabilituotas vyskupas kankinys Vincentas Borisevičius.

ĮVADAS

Nagrinėjant vysk. V. Borisevičiaus beatifikacijos bylą, reikia susipažinti su jo gyvenimo istorija, kuri patvirtina jo šventumą. Šventumas negali būti dirbtinis ar nuspalvintas rožinėmis spalvomis. Tai taip pat nėra mūsų fantazijos ar iliuzijų vaisius. Šventumas negali būti sukurtas, bet turi išplaukti iš asmens gyvenimo tikroviškumo, iš realybės. Gilindamiesi į vysk. V. Borisevičiaus gyvenimo istoriją turime siekti objektyvios tiesos. Privalome vadovautis objektyviu gėriu, o savavališkai iliuzijomis pagrįstą šio asmens istoriją privalome griežtai atmesti.

Turime griežtai atmesti ir ateistinių-marksistinių-bolševikinių gėrio bei tiesos suvokimo principą: gera yra tai, kas padeda kurti ir stiprinti komunizmą, o bloga ir neteisinga, – kas priešinasi šiai ideologijai ir komunizmo sistemai. Būtent todėl totalitarizmas stengėsi sunaikinti Bažnyčią, priversti paklusti ją šiai ideologijai, o Bažnyčios veikėjus, nesutikusius tapti judais išdavikais, sunaikinti. Taip buvo pasmerkiamos ištisos pasaulėžiūros – religijos ir jų atstovai žiauriam genocidui¹. Tais pačiais arba bent panašiais principais vadovavosi ir hitlerinė fašistinė diktatūra². Todėl mums būtinas objektyvus tiesos ir gėrio vertinimo kriterijus.

PILIE TINIS IR SOCIALINIS VYSK. V. BORISEVIČIAUS GANYTOJAVIMO KONTEKSTAS

PIRMOJI SOVIETINĖ OKUPACIJA. Norėdami objektyviai įvertinti vysk. V. Borisevičiaus gyvenimo istoriją, pirmiausia pažvelkime į to laikotarpio, kuriuo jis gyveno, politinį ir socialinį kontekstą. 1939 m. rudenį Maskva, įvedusi savo kariuomenę į Lietuvą ir čia įkūrusi karines bazes, tuo nepasitenkino ir akivaizdžiai rengėsi totalinei okupacijai³. Taigi Lietuvos nepriklausomybės saulė jau leidosi, tauta vis labiau skendo kraupiuose bolševikinės okupacijos šešėliuose⁴. Andrius Baltinis savo knygoje „Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai“ rašė: „Laiko ženklai nieko gero nerodė <...>. Šioje tragiškoje mūsų Bažnyčios ir tautos padėtyje prelatas Borisevičius Šv. Tėvo Pijaus XII dekretu 1940 m. vasario 3 d. buvo paskirtas Telšių vyskupo J. Staugaičio vyskupu pagalbiniu“⁵. Kunigų seminarijos rektorius prelatas V. Borisevičius, priimdamas vyskupo nominaciją, gerai apmąstė esamą padėtį ir artėjančią Katalikų Bažnyčios ir tautos tragišką situaciją, visa tai labai objektyviai ir blaiviai įvertino sakydamas, jog dabartinio laiko aplinkybėmis vyskupo kryžius yra ypač sunkus⁶. Nugalėjo jo gyva meilė Dievui, Bažnyčiai ir žmonėms. Jis sąmoningai priėmė vyskupystės kryžių ir pasiryžo sekti Kristumi. Iškilminga konsekracija įvyko 1940 m. kovo 10 d. Telšių katedroje.

¹ Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Nr. 44–45, Roma, 1991 05 01 (*Logos*, 1991–1992, Nr. 4, p. 59–98); plg. S. Vaitiekus, *Geras ganytojas atiduoda savo dvasią už savo avis, Lietuvos aidas*, 1998 08 18, Nr. 161, p. 13.

² Ten pat.

³ J. Brazaitis, *Vienų vieni*, Vilnius, 1990, p. 25–32; plg. A. Baltinis, *Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai*, Roma, 1975, p. 123.

⁴ A. Baltinis, *min. veik.*, p. 123.

⁵ Ten pat, p. 123–124.

⁶ T. Poška, *Iš atsiminimų apie kankinį vyskupą Borisevičių*, Telšiai, 1999.

Vysk. V. Borisevičiaus nuojauta pasitvirtino: 1940 m. birželio 15 d. po apgaulingų dirbtinai išprovokuotų incidentų, griežtų ultimatumų ir fiktyvių kaltinimų didžiulė sovietų armija su visa savo karine technika įsiveržė į Lietuvą ir ją okupavo. Prasidėjo nuožmus Katalikų Bažnyčios persekiojimas. Kadangi lietuvių tautos kultūra buvo krikščioniškos dvasios, tai persekiojimo smūgiai buvo skirti visai lietuvių tautai ir jos kultūrai. Pirmiausia uždarytos visos religinės ir tautinės organizacijos, partijos; uždarytos arba susovietintos religinės katalikiškos mokyklos, panaikintas tikybos dėstymas; uždrausta religinė spauda; nutrauktas konkordatas su Šventuoju Sostu. Atėjo žmonių naikinimo ir trėmimo eilė. Deportacijos iš Baltijos šalių buvo suplanuotos Maskvoje jau 1939 m. spalio 10–11 d. Pirmoji suėmimo banga nusinešė 2000 inteligentų, valstybės veikėjų. Po to vyko masinė deportacija: okupantai, sugrūdę į gyvulinius vagonus, mažus vaikus, senelius, vyrus ir moteris išvežė į tolimus Sovietų Sąjungos kraštus, – iš viso 34 260 žmonių. Tai buvo tik pradžia. Maskva buvo pareikalavusi ištremti badui ir mirčiai dar 700 000 lietuvių. Į šiuos sąrašus buvo įtraukti žymieji dvasininkai ir savo tėvynei ištikimiausi žmonės. Tik šias deportacijas sutrukdė prasidėjęs karas su Vokietija. Kilus karui sovietai esančius kalėjimuose, koncentracijos stovyklose ir šiaip suimtus ėmė masiškai žudyti⁷. Vysk. V. Borisevičius gerai suprato, jog kiekvieną momentą ta baisi naikinimo mašina galėjo jį sunaikinti už pasišventimą Dievui ir žmonių išganymo reikalams. Tačiau jis toliau dirbo savo šventą darbą, dėl kurio ateistiniai bolševikai jį laikė savo mirtinu ideologiniu ir socialiniu priešu.

1941 M. BIRŽELIO LIETUVIŲ SUKILIMAS. Po beatodairiško dvasinio bei kultūrinio naikinimo, kurį vykdė sovietų valdžia Lietuvos Bažnyčioje ir tautoje, pabudo tvirtas ryžtas žūt būt išsivaduoti iš žiaurios okupacijos priespaudos. Ir tai buvo daroma siekiant pirmiausia laisvės tikėjimui ir nepriklausomybės tautai. Šitie du momentai kovose dėl laisvės ir nepriklausomybės buvo tarpusavyje neatskiriamai susiję. Į kovą pakilo užsi-degęs jaunimas ir patriotai karininkai. Netrukus prisijungė kai kurie lietuvių kariuomenės daliniai ir net milicijos grupės. 1941 m. birželio 22 d. 9 val. Lietuvos aktyvistų fronto Vyriausiojo štabo vardu paskelbiamas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktas ir vyriausybės sudėtis. Visas Kaunas jau buvo sukilėlių rankose. Lietuvos nepriklausomybės aktas buvo paskelbtas radijo bangomis. Sukruto visi šalies patriotai. Dar prieš naciams užgrobian Lietuvą buvo suformuota išlaisvintos Lietuvos vyriausybė, atgaivintos miestų ir miestelių savivaldos, sudaryta švietimo sistema ir nustatytos viso krašto kultūros formavimo gairės. Lietuvos laikino-

⁷J. Brazaitis, min. veik., p. 32–61.

sios vyriausybės atstovas J. Ambrazevičius, laidojant už Lietuvos laisvę kritusius kovotojus Kaune, pasakė: „Tai rodo, kokia stipri tėvynės meilė yra išaugusi jos vaikų širdyse, kad ištisi jų būriai, šimtai ir tūkstančiai – savo noru ryžtasi mirti, kad svetimiems nevergautų“. Šios aukos rodo, koks didelis lietuvių širdyse buvo laisvės troškimas ir koks piktas sovietų ir jiems pasidavusiųjų melas, jog Lietuva savo noru įsijungė į Sovietų vergovę⁸.

HITLERINĖS OKUPACIJOS METAI LIETUVOJE. Tai buvo nauja ateistinio nacistinio totalitarizmo vergovė, kurią atnešė į Lietuvą vokiečių okupacija. Hitlerio diktatūra savo žiaurumu ir neapykanta Dievui, Kristaus Bažnyčiai, krikščioniškai lietuvių kultūrai bei tikrajai Lietuvos laisvei niekuo nenusileido bedieviškai bolševikinei Stalino diktatūrai. Tiesa, vokiečių okupacijos laikotarpiu buvo šiek tiek daugiau laisvės tikėjimo ir krikščioniškosios kultūros praktinėje veikloje – buvo galima kapelionų veikla gimnazijose ir amatų mokyklose, universitetuose bei kitose srityse; vėl pradėta leisti religinė spauda bei įvairūs leidiniai kultūros klausimais; buvo leista gyvuoti ir spaudai bei radijui. Už visa tai turime būti dėkingi išsilaikiusioms lietuvių laikinosios vyriausybės suformuotoms valdžios struktūroms ir Lietuvos pogrindžiui, kuris vieningai veikė su minėtomis legaliomis valdžios ir švietimo institucijomis.

1941 m. liepos 25 d. Baltijos šalyse Hitlerio įsakymu buvo įvesta vokiečių civilinė valdžia ir Lietuvos valdžios funkcijas perėmė generalinis komisaras A. fon Rentelnas, rezidavęs Kaune. Lietuvos laikinosios vyriausybės veikla buvo priverstinai sustabdyta. Dalis laikinosios vyriausybės narių kartu su lietuvių aktyvistų fronto nariais, kurių dėka buvo iškovota laisvė Lietuvai, perėjo į antinacistinės rezistencijos pogrindį. Kita dalis tęsė savo veiklą likusiose miestų ir periferijos valdymo bei lietuvių švietimo ir kultūros formavimo struktūrose. Visi atkakliai laikėsi tautiškosios linijos, sumaniai sabotavo vokiečių įsakymus, nukreiptus prieš lietuvių interesus, ir buvo ištikimi Katalikų Bažnyčiai⁹. Šis pogrindis ypač ragino nepasitraukti iš legalių valdžios, švietimo ir kultūros formavimo postų, tvirtai laikytis lietuviybės platinimo politikos, neprarasti savo tautiškumo, būti tvirtiems dvasinėje ir religinėje srityje. Tai turėjo padėti sužlugdyti fašizmą, kuris troško germanizuoti jaunimą ir pajungti jį siaubingai bedieviškai fašizmo bei rasizmo ideologijai.

J. Brazaitis savo knygoje „Vienų vieni“, nagrinėdamas to meto įvykius, padaro tokias išvadas: „Čia išaiškėja, kokios praktinės reikšmės turėjo faktas, kad laikinoji vyriausybė buvo suskubusi sudaryti administra-

⁸ Ten pat, p. 61–71.

⁹ Ten pat, p. 76–104.

cinį aparatą“. Nebuvo apsieita be aukų, tačiau naciai šio administracinio aparato, kuris apėmė beveik visas lietuvių gyvenimo sritis, nepajėgė sugriauti net per visus okupacijos metus ir taip buvo išsaugotos dvasinės ir tautinės kultūros vertybės Lietuvoje¹⁰.

Minėtos lietuvių krikščioniškai nusiteikusios valdžios, švietimo ir kultūros struktūros buvo didelė parama Bažnyčios veikloje. Vyskupas Vincentas Borisevičius šių institucijų parama maksimaliai pasinaudojo savo pastoracinėje veikloje prieš nacių ideologinius iššūkius. Svarbiausi iššūkiai, mesti okupacijos metais, buvo – jaunimo auklėjimas ir žydų klausimas.

ŽYDŲ EKSTERMINACIJA. Fašistinei Vokietijai okupavus Lietuvą, pirmiausia buvo susirūpinta žydų likimu. Žydų eksterminacija – taip buvo pavadintas žiaurus, beatodairiškas žydų tautos naikinimas. Krikščionims, o ypač Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje tai buvo baisus iššūkis. Tikriesiems krikščionims visi žmonės yra lygūs. Deja, komunizmas ir nacionalsocializmas, anot J. Brazaičio, pripažįsta, kad vieni yra išrinktieji, o kiti skirti sunaikinimui. Komunizmui tokios atrankos matas – socialinė klasė ir religinė pasaulėžiūra: viena yra tinkama komunizmo kūrimui, kita – netinkama. Nacionalsocializmui žmonių atrankos matas – rasė: gryno kraujo, arijų – germanų rasė esanti skirta pasaulio progresui, todėl yra aukštesnė už visas kitas rases, o semitai tam trukdo, todėl turi būti sunaikinti¹¹.

BAŽNYČIOS DOKTRINA APIE TOTALITARIZMĄ. Jau minėjome, jog tiek komunistinis bolševikinis, tiek fašistinis rasistinis totalitarizmas paneigia žmogaus transcendentinį autentiškumą – orumą. Taip pat paneigia transcendentinę tiesą ir objektyvų gėrį. Todėl ne veltui Katalikų Bažnyčia vienodai griežtai pasmerkė šias abi ideologijas. Popiežius Pijus XI 1931 m. gegužės 15 d. savo enciklikoje „*Quadragesimo anno*“ pasmerkė ateistinių marksistinių komunizmą, o 1937 m. kovo 14 d. išleido encikliką „*Mit brennender Sorge*“ ir joje pasmerkė fašizmą kaip antihumanišką ir antikrikščionišką diktatūrą, kuri, kaip ir komunistinė diktatūra, ugdo bei brandina savo sekėjus baisiais nusikaltėliais Dievui ir žmonijai. Tas pats popiežius savo pontifikato pabaigoje paskelbė dar vieną specialiai socialiniams klausimams skirtą encikliką, kuri pasmerkė komunizmą. Enciklika „*Divini Redemptoris*“ atskleidžia, kaip griežtasis marksistinis socializmas taikomas gyvenime. Ši ideologija, kaip ir fašizmas, nukreipta prieš

¹⁰ Ten pat, p. 126–132.

¹¹ Ten pat, p. 132–134; plg. V. Brizgys, *Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir p. Pijaus XII kalbų rinkinys*, Tiūbingenas: Lux, 1949.

Dievą, dorą, žmogų, Kūrėjo duotą prigimtine ir pozityvine teise bei moralę ir pagarbą gamtai¹².

1945 m. popiežius Pijus XII savo kalboje, pasakytoje birželio 2 d. Kardinolų Kolegijoje, išsakė didelę padėką popiežiui Pijui XI ir kardinolams už encikliką „Mit brennender Sorge“, kur drąsiai pasmerktas rasės, nacijos, valstybės bei jos vadų suabsoliutinimas ir Kristaus Bažnyčios žiaurus persekiojimas. Žvelgdami į ateitį, jie padarė išvadą ir rūsčiai įspėjo: „Pasimokykite, kurie valdote žemę“¹³.

Vyskupui Borisevičiui, puikiai suvokiančiam, kas vyksta Lietuvoje ir pasaulyje, šis Bažnyčios mokymas buvo labai gerai suprantamas. Bažnyčia aiškiai ir konkrečiai stoji prieš rudąjį ir raudonąjį totalitarizmą, t.y. fašistinę ir bolševikinę diktatūrą. Vyskupui taip pat buvo akivaizdu, jog šis Bažnyčios mokymas išplaukia iš Dievo duoto didžiojo meilės įsakymo: mylėk Dievą visa širdimi, visa siela ir visu protu <...>, o savo artimą kaip save patį (plg. Mt 22,34–40). Pagal Kristaus mokslą, baisiausias nusikaltimas – žudyti nekaltus žmones, vadovaujantis kuria nors ideologija ar socialine sistema. Kristaus Bažnyčios socialinė teorija ir praktika matyti iš šių apaštalo Pauliaus žodžių: „Nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; nebėra nei moters, nei vyro: visi jūs esate viena Kristuje Jėzuje“ (Gal 3,28). „Vienas Dievas ir visų Tėvas, kuris virš visų, per visus ir visuose“ (Ef 4,6). Vysk. V.Borisevičius šį Kristaus meilės įsakymą (Jn 15,9–14)¹⁴ ne tik buvo gerai išmąstęs, bet visomis jėgomis stengėsi įgyvendinti tikrovėje. Todėl jis nė neabejodamas, savo laisva valia ir aiškiu proto apsisprendimu 1941 m. Lietuvos Katalikų Bažnyčios vardu kartu su Vyskupų Konferencija kreipėsi į pirmąjį Lietuvos tarėją, taip pat pasirašė Vyskupų Konferencijos memorandumą, kurį įteikė vokiečių generaliniam komisarui. Šiuo dokumentu jis pasmerkė žydų eksterminaciją ir visas nežmoniškas priemones, nukreiptas prieš juos¹⁵.

VYSKUPAS VINCENTAS BORISEVIČIUS IR ŽYDAI. Būtent šių įvykių kontekste iškyla vyskupo V.Borisevičiaus asmenybės didingumas. Nuo pat pirmųjų nacių represinių veiksmų prieš žydus vysk. V.Borisevičius pasižymi kaip žydų gelbėtojas ir globėjas. Jis ne tik pasirašė mūsų jau minėtą memorandumą aukščiausiai tuo metu Lietuvoje esančiai vokiečių valdžiai, bet ir pats asmeniškai, kiek pajėgdamas, žydus gelbėjo ir slėpė.

¹² V. Brizgys, min. veik., p. 430–465, 476–492.

¹³ Ten pat, p. 581–592.

¹⁴ *Šventasis Raštas*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998; plg. Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Nr. 45.

¹⁵ V. Spengla, *Atlikę pareigą*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997, p. 22; plg. J.Brazaitis, min. veik., p. 143.

Vysk. V. Borisevičius prašė pagalbos drąsiųjų ir nebijančių mirties bausmės kunigų ir gyvo, tvirto tikėjimo ūkininkų, kad šie slėptų žiauriai persekiojamus žydus. Toks privatus žydų gelbėjimas buvo labai pavojingas, nes naciai už tai baudė mirtimi. Kita vertus, šiuos žygius sunkino tai, jog buvo žydų, užverbuotų vokiečių saugumo. Kita priežastis, dėl kurios darėsi vis pavojingiau priglausti žydus, buvo ta, jog sugauti slepiamieji buvo priversti išduoti savo globėjus bei rėmėjus¹⁶.

Tai, kad vysk. V. Borisevičius asmeniškai gelbėjo žydus, yra realus, o ne kieno nors išgalvotas faktas. Tai paliudijo patys žydai, dirbę gydytojais ir gyvenę Telšiuose. Šis jų liudijimas sovietmečiu reikalavo drąsos, nes buvo labai rizikingas žingsnis. Tuomet visagalis sovietinis saugumas veikė norėdamas sunaikinti vysk. V. Borisevičių, o šie liudytojai, užtardami vyskupą, galėjo ir patys būti sunaikinti. Tačiau, nepaisydami jiems gresiančio pavojaus, jie pateikė teismui tokį raštą:

„Mes, žemiau pasirašę gydytojai: Blatas Mauša Aronas, Blatinė Mirijam ir Kaplanas Dovydas, gyvenantys Telšiuose, liudijame:

1. Po to, kai Telšiuose buvo sunaikintas žydų getas, Telšių vyskupas Borisevičius priglaudė ir slėpė pabėgusias žydes moteris.
2. Telšių vyskupas Borisevičius rėmė žydus, kurie slėpėsi kaimuose ir pas kai kuriuos Telšių apskrities parapijų kunigus.
3. Telšių vyskupas Borisevičius 1944 m. liepos mėn. padėjo išlaisvinti iš Telšių kalėjimo mūsų [Blatų] ketverių metų dukrą ir taip ją išgelbėjo nuo mirties“¹⁷.

Šį pareiškimą pasirašė ir užantspaudavo visi trys gydytojai žydai. Vysk. V. Borisevičiaus žydų gelbėjimo darbai yra akivaizdžiai tikri, taigi ir mirties grėsmė už šiuos herojiškus jo atliktus darbus buvo akivaizdžiai tikra. Mirties grėsmė vyskupą persekiojo visą laiką, kol tęsėsi vokiečių okupacija. Taip vyskupas galėjo padaryti tik Dievo ir artimo meilę vertindamas labiau už savo gyvybę. Vilniaus žydų kalbininkas Zeligas Kalmanovičius yra pasakęs: „Kunigai ir ūkininkai yra žmonės, kurie moka slėpti“¹⁸. Šių žodžių prasmė yra aiški, nes juos papildė tokia mintis: kunigai ir ūkininkai, kurie žydus slėpė ir gelbėjo, labiau brangino juos nei savo gyvybes ir tik dėl to „šimtams žydų pavyko išsigelbėti. Mes turime būti jiems už tai dėkingi“¹⁹.

Vysk. V. Borisevičius, kaip liudija Telšių žydai medikai, susitaręs su savo vyskupijos kunigais ir ūkininkais, rizikuodamas net savo gyvybe,

¹⁶ J. Brazaitis, min. veik., p. 143–145.

¹⁷ V. Spengla, min. veik., p. 34–35; *Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme*, Vilnius: LKMA, 2000, p. 181.

¹⁸ J. Brazaitis, min. veik., p. 145.

¹⁹ Ten pat.

išgelbėjo nemažai žydų. Tokias išvadas galima daryti ir remiantis teisme liudijusiųjų parodymais.

V.Spengla aprašo, kaip, artėjant sovietinei armijai prie Žemaitijos, vyskupas atliko dar vieną žygdarbį, kuris jį kompromitavo vokiečiams, o atėję sovietai už tai jį represavo. Vysk. V.Borisevičius, būdamas Žemaičių Kalvarijoje, sužinojo, kad viena partizanų grupė terorizuoja gyventojus ūkininkus. Taip pat pasklido gandas, kad šie partizanai ketina sunaikinti visus tuos, kurie slėpė žydus, buvusius palankius sovietinei valdžiai žmones. Tai sužinojęs vyskupas V.Borisevičius ėmėsi iniciatyvos ir susitiko su partizanų vadais. Jis pareikalavo nutraukti terorą ir smurtą prieš minėtus gyventojus²⁰.

Iš viso to, kas čia pasakyta apie vysk. V.Borisevičiaus santykius su žydais, akivaizdžiai matome vyskupo krikščionišką meilę naikinamiems žydams. Jeigu kas vyskupą bandytų pavadinti antisemitu, tas arba nieko nežino apie jo nuveiktus herojiškus darbus gelbėjant žydus, arba pikta-vališkai prasilenkia su tiesa ir gyvenimo tikrove. Vysk. V.Borisevičių gana taikliai apibūdino ir Juozas Daumantas-Lukša savo knygoje „Partizanai“: „Tarp daugelio žuvusių ar nužudytų rezistencijos metais sustoja dėmesys prie vieno iš ganytojų – Vincento Borisevičiaus, Telšių vyskupo, kuriam teko valdyti trumpai pačiu neramiausiu laikotarpiu 1944–1946 m. Jis nebuvo nei partizanas kovotojas, nei jų organizatorius. Bet jis buvo vyskupijos moralinis centras, į kurį krypo akys, kurio pagalbos ieškojo visi, jos reikalingi, kuris buvo, kaip žinia, niekam tos pagalbos negalįs atsakyti, kaip negali neskelbti tiesos, kai to reikalauja jo skelbiamas tikėjimas“²¹. Iš tikrųjų vyskupas krikščioniška meile mylėjo visus žmones, nepaisydamas jokio rasės, tautybės ir pasaulėžiūros skirtumo, tačiau ir teisybę sakė taip pat visiems: lietuviams, žydams, vokiečiams... Jis įvertino konkrečių žmonių darbus taip, kaip reikalavo jo skelbiamas tikėjimas, tiesa ir teisingumas, krikščioniška meilė²². Vis dėlto meilė vyskupo santykiuose su žmonėmis viešpatavo ir visada pirmaudavo, pergerdavo jo veiklą. Andrius Baltinis savo veikale „Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai“ rašo: „Sunku įsivaizduoti, kaip jis mylėjo artimą. Tas artimo mylėjimas išplaukė iš Dievo meilės <...> Vokiečių okupacijos metais gelbėdavo savo tautiečius nuo išvežimo ir taip pat žydus, kad nepatektų į kacetus. Ypač slapstė žydus įvairiose vietose <...> Jo dėka labai daug žydų buvo išgelbėta nuo mirties. Kada rusų okupacijos metais jis

²⁰ V. Spengla, min. veik., p. 22, 26.

²¹ J. Daumantas-Lukša, *Partizanai*, Vilnius, 1990, p. 450.

²² Ten pat, p. 22, 33–34; plg. V.Spengla, min. veik., p. 21–22, 33–34.

buvo suimtas ir teisiamas, žydai gynė jį, pareikšdami jam didelį dėkingumą ir meilę“²³.

ANTROJI SOVIETŲ OKUPACIJA. Bolševikų sovietų frontas, užėmęs Šiaulius, pajudėjo Kuršėnų link. Čia jie išsilaikė kelis mėnesius: nuo 1944 m. liepos pabaigos iki spalio pradžios²⁴. Vysk. V. Borisevičius gyveno ir dirbo lyg ant ugnikalnio kraterio briaunos. Tačiau visu savo uolumu tvarkė kunigų reikalus, darbavosi savo tikinčiųjų dvasinei gerovei ir visus vedė išganymo keliu; globojo ir kunigų seminariją, kuri, frontui einant per Lietuvą, veikė labai sudėtingomis ir vargingomis sąlygomis. Be visų šitų rūpesčių, vyskupas labai sielojosi dėl vargšų pabėgėlių. Teklė Kačiukaitė, tuo metu dirbusi kurijos ir kunigų seminarijos ekonomė, rašo: „Iš Žemaičių Kalvarijos sugrižo vyskupas Vincentas Borisevičius, ir abu vyskupai išvažiavo į Židikus. Konspiracijos sumetimais man sakėsi vyksta į Plungę – mat bijojo, kad traukdamiesi vokiečiai ir jų neišvežtų į Vokietiją“. Artėjant sovietams prie Telšių, iš miesto pasitraukė kone visi inteligentai, tarnautojai. Pamažu ištuštėjo ir kunigų seminarija. „Spalio 9 d. prie seminarijos atvyko dvi vokiečių kariškių mašinos. Ieškojo vyskupų. Aš pasakiau, kad, kiek žinau, jie Plungėje. Liepė įdėti abiem lagaminus su baltiniais kelionei. Padariau viską, kaip įsakyta. Po dviejų valandų tie patys vokiečiai sugrižo. Gražino man lagaminus ir pasakė, kad vyskupų Plungėje nėra. Apsisuko ir, atidavę pagarbą, išvažiavo. Spalio dešimtąją, apie ketvirtą vakaro, iš ligoninės [kuri buvo įrengta seminarijos klierikų bendrabutyje, mat seminarijai buvo paliktas tik profesorių namas prie katedros, kuriame gyveno vyskupai, nes ir kurijos rūmai buvo paimiti ligoninei] pradėjo vežti sužeistuosius [vokiečių karius]“²⁵.

1944 m. spalio 10 d. į 11 d. naktį rusai užėmė Telšius²⁶.

„1944 m. spalio 14 d. pavakare grįžo namo abu Telšių vyskupai – Ramanauskas ir Borisevičius <...>, pavargę, išalkę, kelias dienas nesiprausę <...> Pamačiusi juos nustebau ir atvirai paklausiau, kodėl jie nepasitraukė su vokiečiais, kodėl nepabėgo į užsienį – gal jie nežino, kas jų laukia rusų kalėjimuose? Vyskupas Ramanauskas tylėjo, o Borisevičius atsakė: „Kokie mes vyskupai, jei tokiu sunkiu metu paliksime vyskupiją? Jei ir mirti reikės, mes tam esame pasirengę...“²⁷ Kažin ar tai tik nujautimas, ar pranašiška vizija? Tačiau vysk. V. Borisevičiui visa tai išsipildė. Nepaisydamas to, jis sąmoningai ir ryžtingai apsisprendė pasilikti su savo gano-

²³ A. Baltinis, min. veik., p. 91.

²⁴ J. Brazaitis, min. veik., p. 190-191.

²⁵ T. Kačiukaitė, *Atleiskim savo priešams*, Vilnius: Mintis, 1992, p. 40.

²⁶ Ten pat, p. 41.

²⁷ Ten pat, p. 43.

maisiais. Jis aukos dvasios reikalavo iš kunigų ir taip mokė klierikus, ir pats, priėmęs sunkų vyskupo kryžių, pirma visų ėjo tuo aukos keliu, sekdamas Kristumi²⁸. Daugelis liudytojų pasakoja ir patvirtina, jog dar prieš antrąją bolševikų okupaciją tvirtai buvo pasiryžęs, kad ir kas vyktų, nepasitraukti iš vyskupijos. Štai B.Žukauskas sakė: „Artėjant naujai bolševikų okupacijai, jo klausiau, ar nemano pasitraukti į Vakarų, bet jis tvirtai pareiškė, kad gera valia iš vyskupijos niekur nesitrauksias“²⁹.

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS GANYTOJINĖ VEIKLA

Iškilmingoji nominato vyskupo V.Borisevičiaus konsekracija įvyko 1940 m. kovo 10 d., o tų pačių metų birželio 15 d. užgriuvo Bažnyčią ir visas religines bei tautines lietuvių vertybes naikinanti, žmonėms terora ir žudynes nešanti pirmoji sovietų okupacija. Po metų Lietuvą užgriuvo nauja – hitlerinė okupacija. Trumpą laiką, tik šešias savaites, turėta sava valdžia – Lietuvos laikinoji vyriausybė nemažai nuveikė vardan Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Tačiau naciai po šešių savaičių įvedė savą tvarką. Atrodė, jog viskas žlugo, bet, kaip minėta, visų valdymo struktūrų Lietuvoje per visą okupacinį laikotarpį nepavyko sunaikinti. Buvo išsaugota daug religinių, dvasinių, tautinių vertybių. Žinoma, tai padaryti buvo labai sunku, todėl ir vyskupams bei kunigams, ir pasauliečiams, buvusiems valdžioje, prireikė daug entuziazmo, drąsos, tvirtybės. Jie, vykdydami savo misiją, turėjo būti tikri didvyriai. Juk ne vienam teko paaukoti ir savo gyvybę: įsitikinimus patvirtinti krauju. Vokiečiams 1944 m. pasitraukus, į Lietuvą ateina antroji bolševikinė okupacija. Jos tikslas – visiškai sunaikinti Katalikų Bažnyčią ir krikščionišką kultūrą Lietuvoje. Tačiau reikia pripažinti, kad tais sunkiais dvasinio sumišimo, priespaudos ir skausmingo išbandymo laikais Dievo Apvaizda nepalieka tautos be vadovų – ganytojų, pasižymėjusių karžygiškumu³⁰. Vienas jų, bene labiausiai pasižymėjęs nuostabia dvasios jėga ir savo pareigų suvokimu, ir buvo kankinys Telšių vyskupas – Vincentas Borisevičius.

Reikia ypač pabrėžti jo ištikimybę nepalaužiamam sąžinės moraliui imperatyvui, kuris padėjo jam per visas tris okupacijas, alsavusias smurtu ir mirtimi, išlikti ištikimam savo įsitikinimams. Okupantams nepavyko palaužti vyskupo ištikimybės nei Dievui, nei Kristaus Bažnyčiai ir jos autentiškam mokslui, nei žmonių išganymo reikalams. Tai pagrindinis principas, kurio vyskupas Borisevičius niekada neišdavė. Būtent

²⁸ A.Baltinis, min. veik., p. 92, 122, 130.

²⁹ Ten pat, p. 122–125.

³⁰ Ten pat, p. 127.

šiuo pagrindu ir rėmėsi visa jo veikla bei jo kankinystė. Apie tai jau kalbėjome anksčiau, kai apžvelgėme jo principines nuostatas ir veiklą per visas tris okupacijas. Čia panagrinėsime ir kitus veiklos barus.

Vyskupas V. Borisevičius – Telšių ordinaro J. Staugaičio pagalbininkas, Kristaus Vynuogyno laukuose buvo tikras apaštalų įpėdinis: nuoširdžiai ir su užsidegimu katekizavo vaikus ir jaunimą, neužmiršdamas ir suaugusiųjų; skelbė Kristaus mokslą panaudodamas įvairiausias priemones. Jam rūpėjo visi ganomieji. Skatino ir ragino apaštališkai veiklai vyskupijos kunigus, vienuolius. Kristaus mokslo šviesą skleidė jaunimui, mokiniams. Suprantama, jis kaip teologas rašė spaudoje, nes puikiai valdė plunksną, sakydavo pamokslus, ragindamas tobuliau gyventi kiekvieną žmogų. Teikdamas Sutvirtinimo sakramentą, vysk. V. Borisevičius lankė visą Žemaitiją. Visur, kur tik nuvykdavo, stiprindavo žemaičių tikėjimą ne tik Sutvirtinimo sakramentu, bet ir savo pamaldumu, tvarkingumu, gerumu bei kitomis asmeninėmis dorybėmis³¹. Vyskupo bičiulis dar nuo studijų laikų Seinų kunigų seminarijoje F. Bartkus sakė: „Tapęs vyskupu [Borisevičius], lankydamas parapijas, sakydavo po 3–4 pamokslus kiekvienoje vietoje, be to, negailėdamas gražių žodelių įvairioms katalikų organizacijoms“³². Visada, suteikęs Sutvirtinimo sakramentą, atsiseikinęs su katalikiškomis parapijų organizacijomis, neužmiršdavo ir tyliųjų virtuvėje triūsiančių darbininkų, kurių ruoštus pietus valgydavo. Dėkodamas jis kiekvienai rasdavo tėvišką žodelį, atminimui palikdavo šventą paveikslėlį su vyskupo antspaudu ir visoms virtuvėje esančioms darbininkėms suteikdavo ganytojinį palaiminimą³³. Vysk. V. Borisevičiaus auklėtinis Andrius Baltinis teigia: „Paprastas tėviškos širdies gerumas buvo jo nuolatinis palydovas. Nebuvo tokio žmogaus, kuris nebūtų vertas, kad vyskupas su juo pasikalbėtų. Daugiau už viską jis buvo žmonių dvasios vadovas, jų dvasinis tėvas“. Tas pats auklėtinis yra įsitikinęs: „Kaip jo paties gyvenimas buvo deganti auka tarnaujant žmonėms jų dvasiniuose reikaluose, taip vysk. V. Borisevičius visa savo širdimi buvo atsidavęs naujiems apaštalamis paruošti“³⁴. Taigi vyskupas V. Borisevičius buvo atsidavęs ne tik ganytojinę veiklai, bet labai rūpinosi ir kunigų seminarija – jos auklėtinių ugdymu bei jų dvasine branda.

Negalima užmiršti vyskupo B. Borisevičiaus karitatyvinės veiklos. Šią veiklos sritį F. Bartkus taip nusako: „Jo širdies gerumas ypač reišėsi teikiant gausią pagalbą jos stokojantiems. Kiek sušėlpė jis asmenų, pasakyti tegalėtų nebent jo paramą patyrusieji, aš tik tiek nežinau, kad nors jis kaip

³¹ Ten pat, p. 126–129.

³² Ten pat.

³³ Ten pat, p. 126.

³⁴ Ten pat, p. 130.

seminarijos profesorius, rektorius ir pagaliau vyskupas gaudavo nemenką atlyginimą, bet vos galus su galais sumegzdavo. Pats gyveno labai kukliai, beveik šykščiai. Visa skirdavo jis ypač mokslus einančiai jaunuo-menei“³⁵.

Apie žydų gelbėjimą ir globą kalbėjome anksčiau. Jo Ekscelencija pasmerkė ir bolševikinę ideologiją, kaip pikčiausią Kristaus mokslo griovėją, tačiau pačius bolševikus komunistus, patekusius didelėn nelaimėn ar atsidūrusius prie mirties slenksčio, taip kaip ir žydus, gelbėjo nuo sušaudymų, vadavo iš kalėjimų, maitino alkanus³⁶. „Esu padėjęs skirtingų ideologijų šalininkams<...>. Visiems, kiek galėjau, padėjau, šelpiau, guodžiau vargšus ir nelaimingus. Mylėjau savo artimą krikščioniška meile“³⁷, – atsakydavo tiems, kurie priekaištavo, kad jis gelbsti ir šelpia savo priešus ir padeda kitų ideologijų šalininkams.

1943 m. liepos 8 d. miršta Telšių vyskupas ordinaras Justinas Staugaitis. Vysk. V.Borisevičius popiežiaus Pijaus XII dekretu 1944 m. sausio 21 d. skiriamas Telšių vyskupu ordinaru. Ingresas, t.y. iškilmingas vyskupijos valdymo perėmimas, įvyko kovo 4 d., o ingreso kalba buvo paskelbta kovo 19 d.

„Šis laikotarpis buvo gilių sukrėtimų metas“³⁸. Mūsų tautoje siautėte siautėjo materializmas, sekuliarizmas ir prievarta brukamas ateizmas. Tiek bolševizmo, tiek fašizmo ideologija sėjo kančią, skausmą, neviltį. Šių ideologijų išpažinėjai ir skleidėjai įvairiausiai būdais griovė ir ardė katalikų tikėjimo pagrindus, naikino krikščionišką kultūrą Lietuvoje. Tačiau Dievas nepalieka savo žmonių. Apie tai rašo A.Baltinis: „Pats Dievas duoda savo palaimą, savo malonę ir pats Dievas patepa Bažnyčios vadovu šios žemės laikinume tą, kuris yra tinkamiausias, kuris yra būtiniausias tokiu labai rimtu, tokiu labai kritišku metu, įdėdamas į jo rankas Bažnyčios vadovavimo vairą, duodamas jam šioje kelionėje žėrinčią, kelią rodančią žvaigždę – tvirtą tikėjimą, kuris nuolat rodo Dievo nubrėžtąjį kelią. Taip Dievas sudėjo Telšių vyskupijos vadovavimą į vysk. V.Borisevičiaus rankas“³⁹.

Tapus ordinaru vyskupui dažnai tekdavo susitikti su vyskupijos kunigais tvarkant įvairius reikalus. Esmniais klausimais vyskupas V.Borisevičius turėjo tvirtą savo nuomonę ir bendraudamas su kunigais laikėsi savo principų. F.Bartkus rašė, kad vyskupas: „<...> buvo kietas, kaip uola,

³⁵ Ten pat, p. 91, 129.

³⁶ V. Spengla, min. veik., p. 21–23, 34; *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 761–762; T.Kačiukaitė, min. veik., p. 52.

³⁷ T. Kačiukaitė, min. veik., p. 52.

³⁸ A. Baltinis, min. veik., p. 112–121.

³⁹ Ten pat.

tvirtas, kaip plienas <...>“, tačiau bendravimo būdas – „tėviškai teisingas ir motiniškai geras bei širdingas“⁴⁰. Principingumas – tai jo žėrinti žvaigždė, visuomet rodanti Dievo nubrėžtą kelią jam pačiam bei ganomiesiems, kunigams, o tėviškas teisingumas ir motiniškas gerumas vertė atsižadėti savęs ir aukotis vienas kitam, tarnauti kitiems iki kankinystės“⁴¹.

Katalikų Bažnyčia Lietuvoje išliko dėl tokių pasišventėlių, kaip vysk. V.Borisevičius. Tai kankiniai vyskupai, kunigai, vienuoliai, pasauliečiai. Jie iš meilės Dievui ir žmonėms ėjo paskui Kristų ir kartu su juo pasiaukoję Golgotoje. Žemaičių vyskupas V.Borisevičius – tai žmogus, kuris, anot Juozo Daumanto-Lukšos: „Niekam <...> pagalbos negali atsakyti, kaip ir negali neskelbti tiesos, kai jos reikalauja jo skelbiamas tikėjimas“. Už šitą nuostatą jis sumokėjo savo krauju ir kančia. Apie jo gerus darbus ir pagalbą vargstantiems, alkanų maitinimą, jo gelbėjimą iš kalėjimų, getų ir mirties nasrų, lagerių jau buvo kalbėta. Tačiau neužmirškime jo ištikimybės tiesai. Jis, būdamas vyskupas, stiprino savo tikinčiųjų dvasios gyvenimą ne tik teikdamas sakramentus, bet ir pamokslais, konferencijomis, katechetiniais pamokymais. Jis gynė tikėjimą nuo klaidų ir stiprino krikščionišką pasaulėžiūrą, formavo katalikiško gyvenimo būdo dinamiką. Šiais klausimais kalbėdamas visada ir visur sakė tiesą taip, kaip to reikalauja jo skelbiamas tikėjimas. Čia vyskupas nepripažino diplomatinų vingių, nutylėjimų, rankų nusiplovimo. Tiesą sakė bendraminčiams ir priešams, taip pat ir sau buvo kritiškas⁴².

Ypatingesniais atvejais, norėdami atkreipti dėmesį į kokią grėsmę krikščioniškam gyvenimui arba sutelkti tikinčiuosius kovai dėl tobulesnio krikščioniško gyvenimo, vyskupai rašo ganytojinius laiškus, aplinkraščius. Panagrinėsime du vyskupo V.Borisevičiaus parašytus laiškus: vienas skirtas bolševizmo ideologijos teorijos ir praktikos kritikai; antrasis kalba apie vyskupijos tikinčiųjų artimo meilės įsakymo nevykdymą bei gailestingumo artimui trūkumus⁴³.

Apie pirmąjį laišką mus šiek tiek informuoja V.Spengla savo knygelėje „Atlikę pareigą“. Čia jis, pasinaudodamas vysk. V.Borisevičiaus tardymo protokolų medžiaga, rašo: „Ypač užkliūva tardytojui minėtasis 1943 m. liepos 8 d. ganytojiškas laiškas. Vysk. V.Borisevičius parašė jį vysk. Justino Staugaičio pavedimu. Pats J.Staugaitis 1943 m. liepos 8 d. staiga mirė. Ta diena datuotas ir šis laiškas. Jis buvo išspausdintas 130 egz. tiražu ir išsiuntinėtas visoms Telšių vyskupijos parapijoms“⁴⁴.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat, 128–129.

⁴² J. Daumantas-Lukša, min. veik., p. 450–453.

⁴³ A. Baltinis, min. veik., p. 112–121.

⁴⁴ V.Spengla, min. veik., p. 25; plg. *Lietuvos vyskupai kankiniai.*, p. 49–51.

Šis laiškas išspausdintas LKMA išleistame veikale „Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme“. Apžvelgsime ir išskirsime šio laiško pagrindines mintis⁴⁵.

1. Pirmiausia savo laiške vyskupas nagrinėja prieštaravimą tarp sovietų paskelbtos konstitucijos ir jų konkrečiai atliekamų veiksmų. Jie skelbia religinių pareigų atlikimo laisvę, o uždare kunigų seminarijas, tik Kaune buvo palikta dalis patalpų. Tačiau ir čia buvo trukdoma seminarijos veikla ir galiausiai nutarta ją uždaryti. Taigi religinių pareigų laisvė tik teoriškai skelbiama, nes praktiškai, nesant kunigų, religinė praktika neįmanoma.

2. Uždrausta bet kokia religinė spauda. Visos masinės informavimo priemonės buvo skirtos skleisti bolševikinei ideologijai, kuri nukreipta prieš krikščionybę. Tuo pasinaudojant su didžiule neapykanta puolama Bažnyčia, niekinamas Dievas ir tyčiojamasi iš tikinčiųjų. Bolševikai tyčiojasi iš jų pačių skelbiamos spaudos laisvės. Visa spauda privalo tarnauti tik bolševikinei ideologijai, o ne pasaulėžiūros bei tikrosios tiesos ieškojimo.

3. Savo laiške vyskupas V. Borisevičius ypač pabrėžia ištikimybę sąžinei, kuri yra didžiulis turtas. Šitą turtą labai vertina ir Apreiškimas, ir sveikas protas. Bolševikai savo konstitucijoje kalba apie sąžinės laisvę, tačiau gyvenime ją suniekina: mokytojai, aukštesnio rango tarnautojai už savo išpažįstą tikėjimą yra persekiojami.

4. Vyskupas toliau apžvelgia okupantų vykdomą žiaurų terorą bei žudynes. Per 20 metų išžudyta arba badu išmarinta ne viena dešimtis milijonų žmonių. Taip pat šiame laiške autorius mini ir lietuvių žudynes, terorą ir masinius trėmimus iš Lietuvos į tolimus sovietinės Azijos kraštus. Tai kurgi čia bolševikų konstitucijos užtikrintoji kiekvieno asmens laisvė ir neliečiamybė?

Galiausiai laiško autorius kalba apie tai, jog visi tie dalykai, kurie šiuo metu vyksta Lietuvoje, yra nukreipti prieš žmogų, kuris yra Dievo sukurtas pagal jo paveikslą ir panašumą ir atpirktas „brangiausiu Kristaus Krauju“⁴⁶. Toliau vyskupas kviečia į atgailą ir tobulėjimą: reikia atmesti ir pasmerkti tokią ideologiją ir nežmonišką praktinę sistemą, kuri veda į tokius baisius nusikaltimus. Dievas yra visiškas žmonių likimo šeimininkas ir, kaip mums kalba istorija, tokius niekšiška gyvenančius žmones, kurie nenori ir nesistengia atsiversti, ištinka skaudžios bausmės. Tačiau vyskupas baigia savo laišką pranašo Ezekielio žodžiais: „Sako

⁴⁵ *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 763–769.

⁴⁶ Ten pat.

Viešpats Dievas, aš nenoriu bedievio mirties, bet kad bedievis gręžtųsi nuo savo blogio kelio ir liktų gyvas“⁴⁷.

Taigi šis vyskupo V.Borisevičiaus laiškas parašytas norint pasakyti tiesą apie bolševizmą, jo ideologiją ir doktriną. Ir niekur čia nerandame, kad būtų pasmerkti kitų tautų žmonės: rusai, žydai ar vokiečiai. Ne. Jo žodžiai nukreipti ne prieš kokią nors tautą, o tik prieš niekingą ideologiją. Jei ką ir apkaltina už nusikaltimus, tai apkaltina konkrečius asmenis, nesvarbu kokios tautybės jie būtų. Vyskupas skelbia tiesą taip, kaip reikalauja jo skelbiamas tikėjimas, sveikas protas ir tikrovės faktai, akivaizdūs jo gyvenime.

Antrasis vysk. V.Borisevičiaus laiškas yra paskutinis jo ganytojinis laiškas. Jis buvo parašytas prieš antrąją bolševikų okupaciją, 1944 m. rugsėjo 21 d. Tai keturių dalių laiškas, skirtas Telšių vyskupijos tikintiesiems. Šis laiškas yra išspausdintas A.Baltinio knygoje „Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai“⁴⁸.

1. Pirmiausia atkreipiamas dėmesys į Dievo didžiojo įsakymo svarbą ir jo struktūrą: mylėsi Viešpatį savo Dievą <...>. Tai didžiausias ir svarbiausias įsakymas. Antrasis į jį panašus: mylėsi savo artimą kaip save patį. Šie abu įsakymai vienas nuo kito neatskiriami. Negana to, Jėzus Kristus artimo meilės įsakymą sustiprina savo nauju įsakymu ir savo pavyzdžiu: „Tai mano įsakymas, kad mylėtumėte vienas kitą, kaip aš jus mylėjau“⁴⁹. Išganytojas šitokią artimo meilę aiškina kaip savo mokinių esminę žymę.

2. Toliau laiške vyskupas kalba apie tai, jog artimo meilė įpareigoja rūpintis visais žmogaus reikalais: tiek dvasios, tiek kūno. Taip mokė ir savo pavyzdžiu rodė Išganytojas, apaštalai, Bažnyčia.

3 ir 4 dalyse vysk. V.Borisevičius kalba apie artimo meilės įsakymo vykdymo būtinumą. Sovietai jau Lietuvoje. Vyksta įnirtingos kovos tarp hitlerininkų ir sovietų. Žmonės, viską palikę, traukiasi vakarų link, bandydami gelbėti savo gyvybes. Vyskupas savo laiške džiaugiasi, kad yra gerų, pabėgėliams padedančių žmonių. Tačiau ir Žemaitijoje ne visi žmonės yra dori ir teisingi. Vyskupas pateikia liūdinančių faktų.

Telšių vyskupijos ganytojas susirūpinęs kalba apie tuos ūkininkus, kurie, būdami turtingi, nenori pagelbėti vargšams pabėgėliams. Tai sumaterialėjimo ir negailestingumo požymiai. Vyskupas sužinojo, kad daugelyje vietų pabėgėliai negauna nei maisto, nei pastogės nakvynei. Kartais visą dieną ieško ko užkąsti, tačiau nieko negauna. Jie priversti badauti, nors ne vienas ūkininkas girdavosi savo turtingumu. Žinodamas apie tokią situaciją, vysk. V.Borisevičius kalba tėviškai, bet atvirai ir

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ A.Baltinis, min. veik., p. 112-121.

⁴⁹ Ten pat, p. 113.

griežtai, pasmerkdamas tokį kai kurių jo ganomųjų elgesį. Paskutiniuose laiško skyriuose jis primena Paskutinio Teismo dieną, kada teks atsiskaityti už savo darbus artimui, o ypač vargstančiam. Vyskupas savo ganytojinį laišką baigia apaštalo Šv. Pauliaus žodžiais: „Nepamirškite daryti gera ir dalytis su kitais; nes tokiomis aukomis nusipelnomas Dievo maloningumas“⁵⁰.

Šis ganytojinis laiškas aiškiai rodo vyskupo meilę ir pastangas padėti paprastam, menkam, gyvenimo sąlygų, nelaimių ir nusivylimų prislėgtam žmogui⁵¹, – rašo A.Baltinis.

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS SUĖMIMO APLINKYBĖS

Kadangi komunistai savo darbuose „vadovaujasi neapykanta ir yra paneigę krikščionišką meilę, jie turėjo suimti ir nužudyti tokį didį krikščioniškos meilės skelbėją ir vykdytoją, kaip vysk. V.Borisevičius“⁵². „Raudoniesiems viešpačiams jis nuo pat pradžios baisiausiai nepatiko“ ne tik kaip kategoriškai priešingos ideologijos žmogus, bet ypač dėl to, kad jis nepakluso ir nenusilenkė jų savivalei ir prievartai, o norėjo būti laisvas ir nepriklausomas. Be to, žinomas komunistas M.Gedvilas ilgą laiką darbavosi Telšiuose iki tol, kol pasiekė aukštą postą raudonųjų valdžioje. Žinoma, jam teko su kun. V.Borisevičiumi ne kartą susitikti ir pasiginčyti. 1932–1933 m. buvo sprendžiamos trys M.Gedvilo baudžiamosios bylos, kurių viena buvo iškelta dėl Telšių kurijos šmeižto. Kurijai atstovavo kancleris kun. Kuodis. M.Gedvilas buvo nubaustas. Todėl „vysk. V.Borisevičius jau pirmoje okupacijoje turėjo rimtą pagrindą nuogąstauti, kad greit gali jo laisvės dienos pasibaigti. Bet, ačiū Dievui, tuo tarpu to neatsitiko. Kas tuomet neatsitiko, nebuvo padaryta, tą juo didesniu žiaurumu įvykdė raudonieji siaubūnai, kai grįžę jau jį rado Telšių ordinaru“⁵³, – samprotauja vyskupo senas bičiulis F.Bartkus. Tačiau dar daugiau įtampos suteikė incidentas, įvykęs tarp Telšių kurijos, taigi tarp vyskupo, tuo metu augziliaro, ir M.Gedvilo. 1941 m. vysk. V.Borisevičius ne tik pasirašė sovietų valdžiai skirtą memorandumą, bet ir Lietuvos vyskupų vardu kartu su vyskupu Kukta jį įteikė Lietuvos TSR Liaudies komisarų pirmininkui, o memorandumo vertimą į rusų kalbą – Maskvos įga-

⁵⁰ Ten pat, p. 121.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Ten pat, p. 134; plg. F.Bartkus, Jo E. vysk. V.Borisevičių prisimenant, *Naujasis gyvenimas*, Nr. 3, 1947, p. 42–43.

⁵³ A. Baltinis, min. veik., p. 134.

liotiniui Lietuvoje Pozdniakovui. Memorandume pareiškė, jog Tarybų valdžia diskriminuoja Katalikų Bažnyčią ir jos tikinčiuosius, neleidžia naudotis net tarybinės konstitucijos numatytais teisėmis. Šiuo raštu protestuojama prieš spaudos ir žodžio laisvės uždraudimą, taip pat prieš tai, jog suiminėjami kunigai⁵⁴. Taigi ne tik M.Gedvilas, bet ir visa tarybų valdžia, vadovavusi per pirmą sovietinę okupaciją Lietuvoje, jautė didžiulę neapykantą vysk. V.Borisevičiui. M.Gedvilas, vos tik grįžęs po karo iš Rusijos, drąsiai paskelbė, kad sunaikins Telšių vyskupus. Jis gerai suprato, kad jam pritaris visi buvusieji tarybinės valdžios žmonės⁵⁵. Žinoma, vysk. V.Borisevičiaus sunaikinimui reikėjo tinkamai pasiruošti. Sėkmingai šia kryptimi darbavosi visi sovietinio režimo žmonės. Karas dar nebuvo pasibaigęs, kai į Telšius atvyko senas komunistas, sovietinio saugumo darbuotojas Petkevičius. Jis atvyko tardyti vyskupo V.Borisevičiaus. Dažnai vyskupas Vincentas buvo kviečiamas į saugumą arba jo darbuotojai nueidavo į vyskupo namus. Ypač tardymai suintensyvėjo 1945 m. vasarą⁵⁶.

Kai saugumas sukaupė pakankamai medžiagos, vyskupas V.Borisevičius kviečiamas atvykti į Vilnių. T.Kačiukaitė rašo: „Į šią kelinę jį išlydėjo kunigas Juozas Grubliauskas. Nuvykus kunigui buvo liepta grįžti į Telšius, o vyskupą pasiliko“⁵⁷. V.Spengla apie tai užsimena: „Iš arkivyskupo Reinio bylos žinoma, kad vyskupą V.Borisevičių NKGB buvo suėmęs 1945 m. gruodžio 18 d. ir išlaikė 6 dienas“. Tiesiog iš arkivyskupo M.Reinio tardymo protokolų sužinome, jog vysk. V.Borisevičių paleido tą pačių metų gruodžio 24 d. Jis išbuvo pas M.Reinį iki gruodžio 26 d. T.Kačiukaitė teigia, kad Borisevičius kūčias valgė Telšiuose⁵⁸. Taigi jis NKGB rūsiuose išbuvo 6 dienas, kur buvo kankinamas ir tardomas. Jam liepta atšaukti laišką, parašytą 1943 m. liepos 8 d. Šis atšaukimas turėjo būti viešas, t.y. paskelbtas visose bažnyčiose. Taip pat vyskupas turėtų kviesti partizanus iš pogrindžio, ūkininkus raginti stoti į kolūkius. Jį norėjo priversti tarnauti tarybinei valdžiai, kad jis būtų jų propagandos skleidėjas. V.Borisevičius pasakė: „Jei nesutiksiu iki vasario pradžios, tai būsiu suimtas ir nuteistas mirčiai“. „Tiems, kurie man paruošė kelią į mirtį, aš atleidžiu, tegul ir Dievas jiems atleis“⁵⁹. V.Spengla, remdamasis T.Kačiukaitės pamąstymais, samprotauja: „Tačiau, kaip atsiminimų autorė rašo, po šio kalinimo saugume ir paleidimo daugelis jam artimų žmo-

⁵⁴ *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 45–47.

⁵⁵ Konferencija „Komunizmo nusikaltimai ir Lietuvos resovietizacija“ (1994 01 22 Vilniuje), *LKMA Metraštis*, t. 7, Vilnius, 1994, p. 267.

⁵⁶ A. Baltinis, min. veik., p. 135–136; plg. T. Kačiukaitė, min. veik., p. 47.

⁵⁷ T. Kačiukaitė, min. veik., p. 47.

⁵⁸ Ten pat, p. 50; plg. *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 635.

⁵⁹ T. Kačiukaitė, min. veik., p. 51–52.

nių jo vengė ir šalinosi <...>. Vyskupas V.Borisevičius šitą savųjų apleidimą labai skaudžiai išgyveno: tai buvo nelyginant Kristaus valanda Alyvų sode <...>. Nelengvos buvo apsisprendimo dienos“⁶⁰.

Tačiau jis apsisprendė, drąsiai žvelgdamas į gyvenimo tikrovę. Vyskupas mąstė: „<...> man aišku, kas manęs laukia, jei visko neatšauksiu viešai, tačiau aš labiau rūpinuosi kitkuo: kaip į mane pažiūrės Viešpats, jei aš atsižadėsiu savo įsitikinimų<...>“⁶¹. Vyskupas puikiai suvokė, kad bet kokie santykiai su pikčiausiais Dievo priešais, kurie pasiryžę sunaikinti Jo karalystę visoje žemėje, reikš išdavystę. Veikti kartu su kolaborantais reiškė savo krikščioniškų įsitikinimų išdavimą bjauriausiu būdu. Tai reiškė išduoti viską, kas šventa ir dieviška, pagaliau ir savo tėvynę, dėl kurios nelaimių verkė Išganytojas. Jis apsisprendė ir tvirtai pasiryžo: „Todėl manau, kad man vienas kelias – eiti į kalėjimą ir atsiduoti Dievo valiai.<...> Geriau tegu dabar sušaudo, tai bent mirsiu ramus, kad neįau prieš sąžinę“⁶². V.Spengla priduria: „Yra žinoma, kad tada jis atliko rekolekcijas savo gimtojoje Suvalkijoje“⁶³.

Įveikęs savo žmogiškąją mirties baimę, visų apleidimą ir išdavysčių skausmo tamsią naktį bei dramatiškus apsisprendimo sunkumus, kaip liudija arkivyskupas M.Reinys, 1946 m. sausio 3 d. (remiamės ne tik M.Reinio liudijimu), vyskupas V.Borisevičius parašė pareiškimą NKGB komisarui, kuriuo kategoriškai atsisakė bendradarbiauti su NKGB. Savo pareiškime vyskupas rašė: „<...> bet kokie pogromai ir neapykanta nesuderinami nei su mano charakteriu, nei – tuo labiau – su katalikų vyskupo pareigomis. Esu padėjęs skirtingų ideologijų šalininkams. <...> Mane giliai sujaudino tai, ką aš išgyvenau šiomis dienomis, taip pat Išganytojo žodžiai Šv. Jono Evangelijoje: „Geras ganytojas atiduoda savo gyvybę už savo avis“ (*Jn 10,11*). Turėdamas omeny tai, ką jau pasakiau, pareiškiu, kad įskundimai visiškai nesuderinami nei su manimi pačiu, nei su mano pareigomis, nei su mano sąžine, ir todėl aš kategoriškai atsisakau įskundinėti. Jeigu kuo nusikaltau, aš turiu išpirkti savo kaltes pats, o ne kas nors kitas už mane. Taip pasielgti liepia mano religija“⁶⁴. Pasirašo 1946 m. sausio 3 d. Telšių vyskupas V.Borisevičius.

Šiuo savo kategorišku atsisakymu bendradarbiauti su NKGB jis patvirtino ištikimybę Dievui, Bažnyčiai, savo tikėjimui, tačiau kartu sau nulėmė kruviną kankinystę ir mirtį. Vyskupui V.Borisevičiui ateities už-

⁶⁰ V. Spengla, min. veik., p. 20.

⁶¹ Ten pat, p. 21; plg. T.Kačiukaitė, min. veik., p. 51.

⁶² V. Spengla, min. veik., p. 20-22; T.Kačiukaitė, min.veik., p. 51-52.

⁶³ V. Spengla, min.veik., p. 20-22.

⁶⁴ *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 761-762; plg. V.Spengla, min. veik., p. 21-22; T. Kačiukaitė, min. veik., p. 51-53.

sklanda greit tapo atidengta. V.Spengla rašo: „1946 m. vasario 5 d. Lietuvos KP (b) CK atstovai M.Šumauskas, L.Kučinskas ir kiti Vilniuje surengė susitikimą su Lietuvos Katalikų Bažnyčios atstovais; į susitikimą buvo pakviestas ir vyskupas V.Borisevičius. <...> Vyskupui atvežti su kompartijos vadovų mašina buvo pasiūstas net kulto reikalų įgaliotinis A.Gailevičius. Tačiau ši „geranoriška“ globa buvo tik dar viena komunistų klaida: vyskupas buvo nuvežtas ne į pasitarimą, o į NKGB kalėjimo vienuoliktąją kamerą“⁶⁵. Žinoma, pats vyskupas, kaip jau įsitikinome, iš anksto nutuokė apie savo suėmimą ir jo laukė, nes kategoriškai atsisakius bendradarbiauti su NKGB nieko kito nebebuvo galima tikėtis, kaip tik suėmimo, kalėjimo ir mirties.

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS TARDYMAS IR JAM PATEIKTI KALTINIMAI

Vyskupą V.Borisevičių tardė du tardytojai profesionalai: Aristijonas Nikolajevičius Čelnokovas, NKGB papulkininkis iš Omsko, vėliau tapęs pulkininku ir ypač pasižymėjęs kankinimais ir žiaurumu bei suktumu, ir antrasis – NKGB tardymo dalies vyr. tardytojas kapitonas Saakianas⁶⁶.

Visą vyskupui tardymuose priskiriamą nusikaltimų medžiagą galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Antisovietinė agitacija.
2. Ryšiai su ginkluotomis grupuotėmis.

Pirmiausia panagrinėkime antisovietę agitaciją.

Antisovietinei agitacijai priskiriami visi vysk. V.Borisevičiaus pamokslai, pasakyti 1940–1941 m. Taip pat nusikaltimo sudėčiai priklauso ir antitarybinės literatūros laikymas. Konkrečios knygos, kurios buvo priskirtos antitarybinei literatūrai: J.Petruičio „Kaip jie mus sušaudė“ ir L.Dovydeno „Užrašai“. Vyskupui inkriminuojama ir tai, kad pats pasirašė ir Vyskupų Konferencijos vardu drauge su vysk. J.Kukta 1941 m. gegužės 25 d. įteikė Lietuvos TSR Liaudies komisarų tarybos pirmininkui, o vertimą į rusų kalbą – Pozdniakovui, Maskvos įgaliotiniui Lietuvos SSR, memorandumą, kuriame reikalaujama teisės dėstyti tikybą vaikams, spausdinti religinę spaudą ir pripažinti kitas pagrindines teises Bažnyčiai ir tikintiesiems bei protestuojama prieš kunigų areštus.

Tačiau, anot V.Spenglos, „ypač užkliūva tardytojui minėtasis 1943 m. liepos 8 d. ganytojiškas laiškas“. Dėl šio laiško vyskupas V.Borisevičius

⁶⁵ V.Spengla, min. veik., p. 22.

⁶⁶ Ten pat, p. 23–24; plg. D. Stancikas, I. Bogomolovaitė, Vyskupo Vincento Borisevičiaus tardymas ir žūtis, *XXI amžius*, 1996, Nr. 83, p. 5.

jau buvo kentėjęs ir anksčiau, o tai dar patvirtina knygos „Atlikę pareigą“ autorius. Jis, analizuodamas tardymo protokolus, rašo: „Iš pasakojimų artimiesiems žinoma, kad dar šešių dienų arešto metu (1945 m. gruodį) dėl šio laiško jis buvo šantažuojamas ir verčiamas kaip atsvarą parašyti ganytojišką laišką, kuriame būtų pasmerkta partizanų kova ir pareikalauta ją nutraukti. Dabar, tardymo metu, šis laiškas interpretuojamas kaip antisovietinė veikla ir propaganda vokiečių okupacijos metais“⁶⁷.

Antrasis kaltinimas vyskupui – ryšių palaikymas su ginkluotomis grupuotėmis.

Vienos šių grupuočių Žemaitijoje buvo susibūrusios vokiečių okupacijos metais ir veikė legaliai. O partizanų būriai atsirado sovietams okupavus Žemaitiją. Tačiau reikia pripažinti, kad vyskupo V. Borisevičiaus susitikimai su šiais ginkluotais būriais buvo tik atsitiktiniai. Sovietinis saugumas apie tai viską žinojo. A. Baltinis rašo: „Anksčiau už vyskupą į rusų rankas pateko buvęs pirmasis žemaičių LLA legiono vadas Adolfas Kubilius, enkavėdistų žiauriai kankinamas, 1945 m. birželio 23 d. jis papasakojo apie vysk. V. Borisevičiaus antitarybinę veiklą“. V. Spengla padaro išvadą: „Iš tardymo protokolų matyti, kad visa, dėl ko buvo tardomas vysk. V. Borisevičius, NKGB jau žinojo iš kitų areštuotųjų: A. Kubiliaus, E. Misevičiaus, kun. P. Gustaičio ir A. Šertvyčio“. Taip pat to nepaneigia ir Z. Paulauskaitė. Pagaliau ir pats vyskupas, grįžęs iš pirmo suėmimo, išsitarė savo artimiesiems: „NKGB viską žino“⁶⁸.

VYSKUPO V. BORISEVIČIAUS SUSITIKIMŲ SU POGRINDŽIO VEIKĖJ AIS POBŪDIS IR TIKSLAS. Pirmasis susitikimas Alsėdžiuose įvyko paties vyskupo iniciatyva. Susitikimo tikslas – sudrausminti vieną ginkluotą grupuotę, pasivadusią „Vanagais“. Vyskupas, būdamas Žemaičių Kalvarijoje, iš vietos klebono Polonskio sužinojo, jog viena „Vanagų“ ginkluota grupuotė persekioja ir terorizuoja tuos gyventojus, kurie slėpė žydus arba buvusius palankius sovietinei valdžiai žmones ir tuo metu vokiečių persekiojamus asmenis. Žemaičių Kalvarijos klebonas taip pat nurodė, jog tos formuotės būstinė yra Alsėdžiuose. Vyskupas ten nuvyko ir klebonijoje surengė susitikimą su šios grupuotės vadais. Vyskupas kategoriškai reikalavo nutraukti vykdomą terorą ir piktadarybes. Kitokių tikslų, kviesdamas pasikalbėti vadus, vyskupas neturėjo. Jis gerai suvokė, jog žengdamas tokį žingsnį gali pakliūti tiek vokiečių nacių saugumo nemalonėn, tiek gali nukentėti ir nuo sovietų saugumo. Vokiečiai vyskupo represuoti nesuspėjo, tačiau sovietai už tai, kad gynė prosovietinius (!)

⁶⁷ V. Spengla, min. veik., p. 25.

⁶⁸ Ten pat, p. 30; plg. T. Kačiukaitė, min. veik., p. 51; A. Baltinis, min. veik., p. 137–138.

žmones, jį represavo. Vyskupas, nors visa tai nujausdamas, iš meilės žmonėms ryžosi tokiam žingsniui. Tai daryti jis nusprendė vardan artimo meilės: terorizuojami ir persekiojami žmonės šaukėsi pagalbos ir juos reikėjo gelbėti⁶⁹.

Antrasis susitikimas kitokio pobūdžio. Šį kartą antrosios sovietinės okupacijos metu pagrindžio rezistencijos vadai prašė vysk. V.Borisevičių materialinės pagalbos. Ypač maisto stoka vertė kreiptis į vyskupą. Tačiau ginkluotų grupuočių vadai nepasitenkino vien prašydami – jie ėmė reikalauti, kad vyskupas jiems padėtų. Tai jau buvo vyskupo moralinis ir psichologinis prievartavimas. V.Spengla, remdamasis tardymų protokoliais, rašo: „Jie sakė, <...> jeigu neparems turtingesni ūkininkai bei kunigai, jie bus priversti iš žmonių prievarta reikalauti maisto“. A.Baltinis tuo pačiu klausimu rašo: „Jie manęs prašė parūpinti gaujoms maisto produktų, pareikšdami, kad jeigu ši pagalba nebus suteikta, tai gaujos bus priverstos plėšti gyventojus“. Vyskupas pasakė: „Aš jam pažadėjau tą pagalbą, kiek tai neprieštaraus teisei ir mano sąžinei, tačiau kokių nors konkrečių pažadų aš Kubiliui nedaviau“. Apie tai kalbant, tenka prisiminti, ką užfiksavo tardytojas, apklausdamas Šarūną Jazdauską. Tai randame veikale „Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme“. Š.Jazdauskas priklausė A.Kubiliaus vadovaujamam LLA būriui. Jis buvo paskirtas vado pavaduotoju ir būtent jam reikėjo pasirūpinti maistu. Vėliau, jau po 43-ųjų metų, 1989 m. rugsejo 6 d. tardomas Š.Jazdauskas paliudijo, kad: „tam, kad LLA funkcionuotų, reikėjo maisto. Maisto klausimu teko kreiptis ir į buvusį Telšių vyskupą V.Borisevičių. Pirmą kartą, kai mes su juo susitikome, aš gana kategorišku tonu paprašiau sušelpiti maistu. <...>, jis man atvirai pasakė, kad šiais apsilankymais aš jį kompromituojau. Aš supratau, kad jis nenori užsiimti politika, nori būti neutralus“. Į tardytojo klausimą: ar priklausė V.Borisevičius LLA, Š.Jazdauskas atsakė: „Aš galiu tik pakartoti, kad vyskupas V.Borisevičius LLA nepriklausė, maistas šiai organizacijai iš jo buvo išreikalautas“⁷⁰. Taigi vyskupui teko spręsti dilemą: ar padėti badaujantiems partizanams, ar leisti jiems plėšikauti, o tai galėjo inicijuoti daug sunkių nusikaltimų. Jam teko perkratyti savo sąžinę ir dar kartą persvarstyti, kokios jo, kaip vyskupo, teisės ir pareigos... Nugalėjo krikščioniškas mąstymas ir moralinis imperatyvas, tad kiek galėdamas padėjo. Padėjo taip, kaip padėdavo žydams, į apsuptį pakliuvusiems sovietų kariams, kaip gelbėjo bolševikus iš kalėjimų, kacetų: visus alkanus pamaitindavo, slėpdavo, nepaisydamas jų pasaulėžiūros ir kokio teroro jie buvo aukos. Anot iškilus partizanų vado J.Lukšos:

⁶⁹ V. Spengla, min. veik., p. 26; plg. *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 55–57; A.Baltinis, min. veik., p. 137.

⁷⁰ *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 210–211.

„Vyskupas globojo partizanus tokiu būdu, kaip jis buvo globojęs varginguosius, persekiojamus. <...> vyskupas Borisevičius iškyla kaip tiesus ir rūpestingas ganytojas, kuriam rūpėjo tikėjimo tiesas skelbti ir ginti, rūpėjo tikinčiuosius globoti ir dėl to negalėjo stovėti visai nuošaliai nuo rezistencijos“⁷¹. Todėl vyskupas teisme, kaltinamas už tai, kad persekiojamiems ir alkaniems partizanams pažadėjo pagal galimybes padėti maisto produktais, atsakė: „<...>, nes būdamas dvasininkas jiems atsakyti negalėjau“⁷². Būtent todėl E.Misevičių paslėpė ir globojo, nes buvo geras žmogus, patarė Š.Jazdauskui kreiptis į Lieplaukės kleboną kun. Našlėną, nes norėjo padėti Š.Jazdauskui išeiti iš ginkluoto pogrindžio⁷³.

Vyskupui pateikti kaltinimai dėl to, kad jis padėjo „vokiečių parašutininkams“ perduoti radijo telegramą vokiečių žvalgybai, yra neįrodytas. Tie „parašutininkai“ tikriausiai buvo NKGB provokatoriai, nes tardytojai visiškai nesidomėjo, kas tie „parašutininkai“ buvo. Tokią mintį iškelia ir valstybės saugumo organų bylų priežiūros skyriaus prokuroras A.Kirijenka 1989 m. gegužės 15 d. savo nutartyje⁷⁴.

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS TEISMAS IR NUOSPRENDIS. 1946 m. birželio 18 d. LTSR MGB Tardymo skyriaus vyr. tardytojas kapitonas Sakianas peržiūrėjo vysk. V.Borisevičiaus tardymo bylą Nr. 6499. Jis rašė: „Nutaręs, kad parengtinis tardymas baigtas, o gautųjų duomenų pakanka, <...> pranešiau apie tai kaltinamajam Borisevičiui ir pateikiau susipažinimui visą bylos medžiagą“.

Kaltinamojoje išvadoje išvardyti visi vysk. V.Borisevičiaus nusikaltimai:

„Vincentas Borisevičius, būdamas Telšių vyskupijos <...> vyskupu, 1940–1941 m. lankydamas vyskupiją, sakė antitarybinio turinio pamokslus. Laikė savo bute ir bažnyčioje antitarybinę literatūrą.

1943 m. Borisevičius parašė Telšių vyskupijos kunigams ir tikintiesiems kreipimąsi (ganytojišką laišką), kuriame fašistinės propagandos dvasia šmeižė tarybinę santvarką ir grasino gyventojams, palankiems Tarybų valdžiai. Šį kreipimąsi, padauginęs 130 egz. tiražu, Borisevičius išsiuntinėjo savo vyskupijos parapijoms, pasiūlęs kunigams jį perskaityti tikintiesiems vietoj pamokslų.

1945 m. vasario mėnesį Borisevičius per savo pažįstamą Misevičių užmezgė antitarybinio pobūdžio ryšius su banditų formuotėmis ir savo namuose Telšiuose ne kartą buvo susitikęs su „Žemaičių legiono“ gaujų

⁷¹ J. Daumantas-Lukša, min. veik., p. 450–453.

⁷² *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p.177.

⁷³ Ten pat, p. 127–129.

⁷⁴ Ten pat, p. 189; plg. V.Spengla, min. veik., p. 29–30.

vadeivomis Kubiliumi ir Jazdausku, su kuriais aptarė materialinės pagalbos jų gaujoms ir fiktyvių dokumentų įsigijimo klausimus. Davė Jazdauskui maisto gaujoms ir rekomendavo dėl materialinės paramos kreiptis į jam pavaldžius kunigus: Kielą (slapstosi) ir Našlėną, kurie vėliau tiekė gaujoms maisto produktus.

1945 m. pavasarį Borisevičius įtaisė pas kunigą Gustaitį nelegaliai gyventi besislapstantį nuo Tarybų valdžios organų Misevičių. Tų pačių metų balandžio mėnesį išdavė fiktyvų dokumentą banditų vadeivai Jazdauskui ir įtaisė jį zakristijonu pas jam pavaldų kunigą Našlėną.

1945 m. kovo mėn. per Misevičių ir Gustaitį Borisevičius gavo vokiečių parašutininčių, besislapstančių pas Gustaitį, radiogramą ir perdavė ją gaujos vadeivai Kubiliui, kuris siųstuvu ją perdavė vokiečių žvalgybos organams.

Borisevičius kaltas prisipažino, be to, jo kaltė įrodyta remiantis kaltinamųjų: Misevičiaus, Gustaičio, Kubiliaus, Šertvyčio parodymais, akistatomis su kaltinamaisiais Misevičium, Gustaičiu bei daiktiniais įrodymais <...>“

„Remiantis tuo, kas išdėstyta, Vincentas Borisevičius, Augustino s., kaltinamas, kad:

buvo lietuvių antitarybinės nacionalistinės grupės dalyvis, palaikė ryšius su banditų formuočių vadovais, teikė materialinę paramą gaujoms. Sakė tikintiesiems antitarybinio turinio pamokslus, parašė kreipimąsi kunigams ir tikintiesiems, kur šmeižė tarybinę santvarką. Savo bute ir bažnyčioje laikė antitarybinę literatūrą, t.y. padarė nusikaltimus, numatytus RTFSR BK 17-58-1a ir 58-10 2d. ir 58-11 str., ir siūlo šitaip paruoštą vyskupo V.Borisevičiaus bylą Nr. 6499 perduoti LTSR MVD karo prokurorui, kad būtų perduota teismui. Pasirašo LTSR MGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas kapitonas Saakianas ir kiti du asmenys“⁷⁵.

Remiantis LTSR MGB Tardymo skyriaus vyr. tardytojo kapitono Saakiano pasiūlymu, buvo sudarytas LTSR MVD kariuomenės Karo tribunolas, kuris, dalyvaujant LTSR MVD kariuomenės karo prokuroro padėjėjui justicijos papulkininkui Tugovui, parengiamajame posėdyje 1946 m. rugpjūčio 6 d. išnagrinėjo bylą, kurioje kaltinamas vysk. V.Borisevičius, Augustino s., padaręs nusikaltimus, numatytus RTFSR BK 17-58-1a, 58-10 2d. ir 58-11 str., ir nutarė: priimti bylą nagrinėti ir patvirtinti kaltinamajai išvadai; bylą nagrinėti uždarame teismo posėdyje, nedalyvaujant kaltintojams ir gynybai, be liudytojų“. (Parašai)⁷⁶.

⁷⁵ Ten pat, p. 161-167.

⁷⁶ Ten pat, p. 169.

TEISMO POSĖDIS. Vilniuje, Vrublevskio g. 6, 1946 m. rugpjūčio 28 d. vyko Lietuvos TSR MVD Karo tribunolo, kurį sudarė: pirmininkaujantis justicijos papulkininkis Chaliavinas, nariai: kapitonas Rugienis, viršila Krinko, sekretorė Ponamariova, uždaras teismo posėdis. Šiame teismo posėdyje galėjo dalyvauti tik kviestiniai. Posėdyje dalyvavo vertėjas Burokas, kuris buvo išpėtas, kad verstų teisingai ir sąžiningai. Čia buvo nagrinėjama byla, kurioje kaltinamas vysk. V.Borisevičius, Augustino s., padaręs nusikaltimus pagal galiojančius Lietuvoje jau minėtus baudžiamojo kodekso straipsnius.

13 val. 15 min. pirmininkaujantis pradėjo teismo posėdį, pristatydamas bylą, kurią turi išnagrinėti tribunolas. Sekretorius pranešė, kad kaltinamieji yra teismo salėje ir, saugomi sargybos, sėdi teisiųjų suole. Liudytojai ir advokatai nedalyvauja.

Pirmininkaujantis paaiškino kaltinamiesiems jų teises (buvo grupinis teismas), tada vysk. V.Borisevičius paprašė leisti dalyvauti gynėjui – advokatui. Taip pat ir kiti teisiameji paprašė to paties. Karo tribunolas, pasitaręs vietoje, nusprendė patenkinti teisiųjų prašymus ir leisti vysk. V.Borisevičių ginti advokatui Zaleckui, o kitus gynė advokatas Kolvezonas. Pirmininkaujantį paklausus, ar advokatai neturi prašymų, Zaleckas pareikalavo, kad teismo posėdyje galėtų dalyvauti ir E.Medecienė, kuri liudija, kad vysk. V.Borisevičius vokiečių okupacijos metais slėpė karo belaisvius – rusus. Be to, prašė įtraukti į bylą Telšių gydytojų raštą, rodantį, kad teisiamejis Borisevičius vokiečių okupacijos metais teikė pagalbą žydų tautybės tarybiniais piliečiams. Karo tribunolas, čia pat pasitaręs, nusprendė patenkinti advokato Zalecko prašymą⁷⁷. Prasidėjus bylos teisminiam nagrinėjimui, pirmininkaujantis perskaitė kaltinamąją išvadą, paaiškino teisiamesiems pateikto kaltinimo esmę ir paklausė, ar jie suprato kaltinimus, ar prisipažįsta esą kalti ir ar nori duoti parodymus teismui. Vysk. V.Borisevičius atsakė: „Kaltinimą supratau, prisipažįstu kaltas dėl to, kad parašiau tikintiesiems antitarybinio turinio ganytojišką laišką, turėjau dvi antitarybinio turinio knygas, be to, buvau susitikęs su banditais. Dėl kitų man pateiktų kaltinimų kaltas neprisipažįstu“⁷⁸. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad vyskupas ne visus kaltinimus pripažįsta. Priešingai, daugumą jų atmeta kaip neteisingus ir dėl jų visiškai nesijaučia kaltas. Iš šių faktų mums paaiškėja, kad tardytojai ne visur teisingai užrašydavo tardomųjų parodymus. Po visais protokolais yra kaltinamojo patvirtinimas, kad viskas, kas užrašyta protokole, yra teisingai surašyta. Tardomasis pasirašydavo po protokolu, nes neturėdavo jokių priekaištų. Tačiau paaiškėja tardymo būdai, t.y. ne tik manipuliacijos

⁷⁷ Ten pat, p. 171–177.

⁷⁸ Ten pat, p. 173.

terminais tardytojų naudai, bet ir prievarta, kankinimai, dėl kurių tardomasis pasirašo tai, ko nori tardytojas. O vysk. V.Borisevičius tikrai buvo kankinamas; tuo neabejoja nei V.Spengla⁷⁹, nei kiti, apie jį rašę autoriai.

Liudytoja E.Medeckienė paliudijo, jog vyskupą V.Borisevičių pažįsta nuo 1935 m. A.Smetonos režimo metais jos šeima buvo persekiojama, nes ji rusų tautybės. Būtent vyskupas V.Borisevičius ją tada globojo, gynė, rūpinosi. Jo rūpesčiu šioje šeimoje augę vaikai buvo priimti į mokyklą; jis padėjo visiems keturiems vaikams materialiai, kad jie visi galėtų mokytis. Liudytoja tęsė toliau ir papasakojo, kaip V.Borisevičius priglaudė ir slėpė rusų karius, atsidūrusius vokiečių apsuptyje. Jis tuos kareivius globojo ir maitino⁸⁰.

Baigiantis posėdžiui, pirmininkaujantysis paklausė, ar nenorėtų pasisakyti teisiemieji. Prabilo vysk. V.Borisevičius: „Noriu pabrėžti, kad ganytojiškame laiške tikintiesiems (parašytame 1943 m.) nebuvo reiškiamas klasinė kova. Tai buvo dvasinio religinio turinio laiškas“. Vėl aiškiai matome, kad tardymų metu iškraipomi tikri faktai, netiksliai vartojami terminai. Kai baigėsi teisminis nagrinėjimas, vysk. V.Borisevičius atsisakė jam suteikto paskutinio žodžio. Kaip minėta, vyskupą gynusio advokato pastangomis į bylą buvo įtrauktas ir žydų Telšių gydytojų raštiškas liudijimas apie Borisevičiaus suteiktą pagalbą žydams. 1946 m. rugpjūčio 28 d. 15 val. 55 min. pirmininkaujantysis paskelbė teismo posėdžio pabaigą⁸¹.

LTSR MVD KARO TRIBUNOLO TEISMO NUOSPRENDIS IR JO ĮVYKDYMAS

1946 m. rugpjūčio 18 d., dalyvaujant tiems patiems teismo nariams, įvyko uždaras teismo posėdis. Jame dalyvavo ir advokatai: Zaleckas ir Kolevzonas bei vertėjas Burokas. Posėdžio metu buvo nagrinėjama kaltinamojo vysk. V.Borisevičiaus byla. Po pakartotinio parengtinio tardymo išvadoje išdėsius nusikalstamosios veikos faktus, nuspręsta: vysk. V.Borisevičių – atsižvelgiant į visus nusikaltimus pagal RTFSR BK 58-1 a straipsnį nubausti aukščiausia bausme – sušaudyti. Konfiskuoti visą jo asmeninį turtą. Nuosprendis gali būti apskūstas TSRS Aukščiausiojo Teismo Karo kolegijai per 72 valandas po to, kai nuteistajam bus įteikta nuosprendžio kopija⁸².

⁷⁹ V. Spengla, min. veik., p. 29; plg. T. Kačiukaitė, min. veik., p. 53.

⁸⁰ Lietuvos vyskupai kankiniai., p.179; plg. V.Spengla, min. veik., p. 33.

⁸¹ Lietuvos vyskupai kankiniai., p. 179-181.

⁸² Ten pat, p. 183-185.

Kitą dieną, t.y. 1946 m. rugpjūčio 29 d., vyskupas gavo teismo nuosprendžio kopiją ir po to buvo perkeltas į Lukiškių kalėjimą⁸³. Be abejo, jis apskundė teismo nuosprendį TSRS Aukščiausiojo Teismo Karo kolegijai⁸⁴, nes 1946 m. spalio 21 d. TSRS Aukščiausiojo Teismo Karo kolegijos pirmininkas justicijos generolas pulkininkas V.Ulrichas rašo raštą: „Skubiai. Visiškai slaptai“, nr. 3/5-6631, kuri adresuota TSRS MGB „A“ skyriaus viršininkui. Kopijas: TSRS ginkluotųjų pajėgų vyriausiajam karo prokurorui ir LTSR MVD kariuomenės Karo tribunolo pirmininkui. Rašte nurodoma, kad 1946 m. rugpjūčio 28 d. LTSR MVD kariuomenės Karo tribunolo nuosprendis – nuteisti aukščiausia bausme: Vincentą Borisevičių, Augustino s., (ir kitus) yra patvirtintas visų instancijų. Raštas baigiamas žodžiais: „Jūsų žiniai pranešu, jog aš daviau nurodymą LTSR MVD kariuomenės Karo tribunolo pirmininkui, kad nuosprendis nedelsiant būtų įvykdytas“⁸⁵. Tačiau kaip ir kur buvo įvykdyta mirties bausmė vysk. V.Borisevičiui, liko nežinoma. Viskas paskendo tamsioje spėliojimų, sovietinio saugumo slėpimo ir melo naktėje. Teisingi istoriko Severino Vaitiekiaus žodžiai: „Pusę amžiaus vyskupo ir kitų jo likimo brolių mirties paslaptis tvyrojo gūdžioje nežinios tamsoje“⁸⁶. Ypač buvo slepiama jo palaidojimo vieta.

Tik artėjant Atgimimo laikams, daug Kybartų ir Vilniaus parapijų tikinčiųjų ėmė rašyti pareiškimus tuo metu dar tebesančiai tarybų valdžiai ir jos saugumui, reikalaudami konkrečios informacijos apie kankinį vysk. V.Borisevičių. Buvo reikalaujama peržiūrėti jo bylą ir jį reabilituoti. Šiuos tikinčiųjų reikalavimus parėmė ir Telšių vysk. A.Vaičius bei kun. J.Boruta, SJ (šiuo metu Telšių vyskupas).Pamažu uždanga ėmė skleistis ir aiškėti kraupi vysk. V.Borisevičiaus sunaikinimo tragedija.

Nepriklausomos Lietuvos saugumo departamentas atskleidė vyskupo kankinio nueitą kruviną golgotos kelią: jis areštuojamas, tardomas, kankinamas ir iki teismo laikomas MGB vidaus kalėjime, įkurtame centrinės būstinės rūsiuose. Po Karo tribunolo teismo buvo perkeltas į MVD kalėjimą Nr. 1, arba vadinamąjį Lukiškių kalėjimą. Gavus TSRS Aukščiausiojo Teismo Karo kolegijos pirmininko justicijos generolo pulkininko V.Ulricho įsakymą kuo greičiau įvykdyti mirties bausmę, vyskupas vėl atgabenamas į MGB vidaus kalėjimą ir čia, specialiai įrengtoje patalpoje, 1946 m. lapkričio 18 d. sušaudomas. Mirties fakto realumą autentiškai paliudija egzekucijos dalyvių parašytas ir savo parašais patvirtintas dokumentas:

⁸³ S. Vaitiekus, *Geras ganytojas atiduoda...*, p. 13.

⁸⁴ Ten pat; plg. *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 187.

⁸⁵ Ten pat, p. 187; plg. S. Vaitiekus, *Geras ganytojas atiduoda...*, p. 13.

⁸⁶ S. Vaitiekus, *Geras ganytojas atiduoda...*, p. 13.

„Visiškai slaptai

AKTAS

1946 metai, lapkričio 18 diena, Vilniaus miestas.

1946 m. žemiau pasirašiusieji konstatuojame, kad šiandien Lietuvos TSR MVD kariuomenės Karo tribunolo 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendis dėl Borisevičiaus Vincento, Augustino sūnaus, gimusio 1887 metais Lietuvos TSR, Vilkaviškio apskrities Bebrininkų kaime, sušaudymas yra įvykdytas. Lavonas palaidotas. Pasirašo: Liet. SSR MGB „A“ skyriaus viršininkas majoras Grišinas, Pabaltijo karinės apygardos karo prokuroro padėjėjas justicijos papulkininkis Tugovas, LTSR MGB vidaus kalėjimo viršininkas kapitonas Prikazčikovas⁸⁷. Taigi nebereikalingi jokie spėliojimai ir svarstymai. Nukrinta visos apgaulinėjimo, melo bei slėpimo širmos, dengusios vysk. V.Borisevičiaus mirties faktą, vietą ir laiką. Šis dokumentas aiškiausiai atskleidžia visą tiesą.

VYSKUPO V.BORISEVIČIAUS PALAIDOJIMO VIETA. Skaitydami sušaudymo aktą, aiškiai randame parašyta, kad sušaudytasis yra palaidotas. Tačiau kur jis palaidotas, nėra pasakyta. Istorikas S.Vaitiekus rašo, jog Atgimimo metais (1989–1990) Telšių vysk. A.Vaičius ir kun. J.Boruta (dabar vyskupas) kreipėsi į LTSR saugumo vadovybę, prašydami suteikti informaciją apie vysk. V.Borisevičiaus mirties įvykdymą ir jo palaidojimo vietą. Į tai buvo atsakyta, kad mirties bausmė įvykdyta 1946 m. lapkričio 18 d., o jo palaidojimo vieta nežinoma. Tik Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos Respublikos saugumas, padedamas įvairių specialistų ir atskirų asmenų, nustatė, kad 1944–1947 metais sovietinio NKGB–MGB nužudyti žmonės buvo užkasami Vilniaus pakraštyje, buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje⁸⁸.

PALAIKŲ IDENTIFIKAVIMAS. Atkasus masinę kapavietę Tuskulėnuose, imta identifikuoti nužudytųjų palaikus. Į šį labai sudėtingą ir sunkų darbą įsitraukė didelis būrys specialistų. Buvo sudaryta komisija, kurios nariai buvo archeologai, antropologai, osteologai ir kt. Šia komisijai vadovavo prof. A.Garmus. Nuodugniai ištyrus Tuskulėnų kapavietėje rastus palaikus, vieni jų priskirti vysk. V.Borisevičiui. Identifikuoti buvo labai sunku, tačiau, naudojantis įvairiais šiuolaikinio mokslo laimėjimais, nustatyta, kad tai tikrai vysk. V.Borisevičiaus palaikai. Išlikę apie vysk. V.Borisevičių aprašymai, sėdėjusių kartu kameroje atsiminimai ir ikono-

⁸⁷ Plg. S. Vaitiekus, Byla nr. 6499 – istoriko pasakojimas apie vyskupo Vincento Borisevičiaus nužudymą, *Valstiečių laikraštis*, 1998, Nr. 94(7767), p. 9.

⁸⁸ S. Vaitiekus, *Geras ganytojas atiduoda...*, p. 13.

grafinės medžiagos sugretinimas leido visiškai tvirtai pasakyti, kurie rasti tieji palaikai yra vysk. V.Borisevičiaus⁸⁹.

VYSKUPO VINCENTO BORISEVIČIAUS BYLOS PERŽIŪRA

Kaip minėjome, sujodus tikintiesiems ir juos parėmus vyskupams, tuometinis LTSR prokuroras V.Barauskas 1989 m. gegužės 15 d. rašo LTSR KGB pirmininkui E.Eismuntui raštą, kad „pasikeitus sąlygoms“ būtų atnaujintos V.Borisevičiaus ir kitų tuo metu nuteistųjų bylos, iš naujo jos peržiūrėtos ir įsigilinta į visas bylų iškelimo aplinkybes. Kai buvo kruopščiai peržiūrėti visi archyviniai dokumentai, ištirtos esminių veiksmų, faktų bei įvykių aplinkybės, 1989 m. spalio 10 d. LTSR prokuroras V.Barauskas rašo Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo teisminei baudžiamųjų bylų kolegijai Priežiūrinį protestą dėl archyvinės baudžiamosios bylos Nr. 6499, pagal kurią vysk. V.Borisevičius „<...> nuteistas pagal RTFSR BK 58–1a str.“ Toliau rašoma, kad „LTSR VRLK Karo tribunolo 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendžiu V.Borisevičius buvo nuteistas pagal RTFSR BK 58–1a str. mirties bausme <...>. Šis Karo tribunolo nuosprendis yra nepagrįstas, todėl neteisėtas ir turi būti panaikintas, o baudžiamoji byla nutraukta dėl šių motyvų“. Toliau rašoma, kad vyskupas V.Borisevičius apkaltintas padaręs tokius nusikaltimus, kurie jo byloje neįrodyti ir neatsispindi jo prisipažinimuose bei neatitinka jo veiksmų esminių aplinkybių ir tikslų. „Remdamasis išdėstytu [tekstu] ir vadovaudamasis LTSR BPK 422 str., prašau:

1. LTSR VRLK Karo tribunolo 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendį, kuriuo Vincentas Borisevičius, <...> nuteistas pagal RTFSR BK 58–1a str., <...> panaikinti ir baudžiamąją bylą jo atžvilgiu nutraukti, nesant jo veikoje nusikaltimo sudėties.

2. Protesto nagrinėjimo rezultatus prašau pranešti vyskupo V.Borisevičiaus reabilitavimo visuomeniniam komitetui per G.Šidlauską, gyv. Telšiuose, Vilniaus g. 38–39“⁹⁰.

Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo teisminė baudžiamųjų bylų kolegija, kuriai priklausė: pirmininkaujantysis J.Burneikis, nariai A.Jankauskas ir A.Sirvydis, dalyvaujant prokurorui A.Kirijenkai, Vilniuje 1989 m. lapkričio 10 d. viešame teisminiame posėdyje priežiūros tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal Lietuvos TSR VRLK Karo tribunolo 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendį, kuriuo Vincentas Borisevičius, s. Augustino, gim. 1887 m., pagal galiojusį Lietuvos TSR teritorijoje RTFSR BK 58–1a str.

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ *Lietuvos vyskupai kankiniai...*, p. 212–213.

nuteisė aukščiausia bausme – sušaudymu. Čia pakartoti vysk. V. Borisevičiaus tariami nusikaltimai. Kaip minėta, LTSR prokuroras pagal priežiūrinį protestą prašė panaikinti nuosprendį, o baudžiamąją bylą nutraukti, nes vysk. Borisevičiaus veikoje nėra jokios nusikaltimo sudėties.

„Teisminė baudžiamųjų bylų kolegija, išklausiusi teismo nario pranešimą ir prokurorą, prašiusį patenkinti protestą, nustatė: Karo tribunolo nuosprendis neteisėtas ir nepagrįstas“. Taigi ši išvada sutampa su LTSR prokuroro priežiūriniu protestu, kuriame aiškiai sakoma, kad vyskupo nuteisimas mirties bausme yra neteisingas. Šią LTSR prokuroro argumentaciją papildė būtent Karo tribunolo išvados – kad V. Borisevičius vadovavo ginkluotai opozicijai, rėmė materialiai ir vertė tai daryti Telšių vyskupijos kunigus, slėpė ginkluotos opozicijos dalyvius, aprūpino juos fiktyviais dokumentais, padėjo fašistinės Vokietijos parašutinkams užmegzti ryšį su jos armija – neatitikimas faktinių bylos aplinkybių, nes jų nepatvirtina byloje esantys įrodymai. Kita vysk. V. Borisevičiaus veikla, tokia kaip antitarybinių pamokslų sakymas, tokio pat turinio kreipimosi į dvasininkiją ir tikinčiuosius išleidimas ir laikymas antitarybinės literatūros, negali būti laikomi nusikaltimu, nes V. Borisevičiaus pamokslų, kreipimosi į dvasininkiją ir tikinčiuosius tekstų bei kitos literatūros, Karo tribunolo pripažintos antitarybine, byloje nėra. Todėl negalima teigti, kad juose buvo išsakyti tarybinę valstybę ir to meto visuomeninę santvarką žeminantys, šmeižikiški prasimanymai.

Iš V. Borisevičiaus parodymų aiškiai matome, kad jo pamoksluose, kreipimesi į kunigus ir tikinčiuosius bei Petruičio ir Dovydėno atsiminimų knygoje buvo kalbama apie TSRS Konstitucijos deklaratyvų pobūdį, tikinčiųjų teisių ir laisvių suvaržymą, dvasininkijos persekiojimą, masinius suėmimus, trėmimus, nekaltų žmonių žudynes bei kitas piktadarybes, įvykdytas Lietuvoje 1940–1941 metais. Taigi juose buvo išsakytas dabar jau visuotinai pripažintas faktas, kad vykdytas lietuvių tautos genocidas. Tiesos sakymas negali būti pripažintas nusikaltimu. Kadangi bylos įrodymais nenustatyta, kad V. Borisevičius būtų padaręs nusikaltimus, už kuriuos reiktų bausti pagal RTFSR BK 58–1a str., todėl priežiūrinis protestas tenkintinas, o baudžiamoji byla nutrauktina.

Teisminė baudžiamųjų bylų kolegija, vadovaudamasi LTSR BPK 5 str. 2 p. ir 425 str. 2 p., nutarė: „Lietuvos TSR prokuroro priežiūrinį protestą patenkinti, Lietuvos TSR VRLK kariuomenės Karo tribunolo 1946 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendį panaikinti, baudžiamąją bylą prieš Vincentą Borisevičių nutraukti, nesant jo veikoje nusikaltimo sudėties.

Lietuvos TSR Aukščiausiojo Teismo teisminė baudžiamųjų bylų kolegija: pirmininkaujantysis J.Burneikis (parašas), nariai – A.Jankauskas (parašas), A.Sirvydis (parašas)⁹¹.

IŠVADOS

Žvelgiant į vyskupo V.Borisevičiaus tragiško gyvenimo istoriją, aki-vaizdžiai matyti jo didvyriškumas, tvirta ir nepajudinama meilė Dievui ir artimui. Tai tikras kančios vyras, vardan tiesos ir Kristaus Bažnyčios drąsiai ir tvirtai iškentęs baisiausius kankinimus ir žiauriausius tardymus. Ir neteisingai nuteistas, nublokštas prie sunaikinimo briaunos, jis nesudrebėjo ir neišsižadėjo nei savo tikėjimo, nei savo teisėtai atliktų darbų. Jo teisumas dar labiau švyti, kai matome tos pačios bolševikinės teisėtvarkos, kuri nuteisė vyskupą mirčiai, po keleto dešimtmečių priimtą nutartį reabilituoti ir išteisinti jį. Remdamiesi visais šiais faktais, darome atitinkamas išvadas.

1. Vyskupo V.Borisevičiaus kankinystės byla yra ypatinga tuo, kad atskleidžia mums bolševikinės totalitarinės teisėtvarkos klastas ir melą. Aiškiai matome metodus, kuriais naudojosi okupantų valdžia – apgaulingai manipuliudama savo naudai, visiškai nepaisydama tiesos. Nekreipiamas dėmesys į elementarų objektyvų gėrį. Visos moralinės vertybės šioje sistemoje yra atmetamos, lieka tik žiaurumas, kančia, skausmas, melas ir žiauri mirtis už tai, kad esi doras, sąžiningas, teisingas, tikintis... Tokie kaip vysk. V.Borisevičius buvo kliūtis šios santvarkos propaguotojams, tad bet kokiomis priemonėmis buvo stengiamasi juos sunaikinti.

2. Labai ryškiai per visas vyskupo patirtas kančias ir užgauliojimus, per visus psichologinius ir fizinius kankinimus mums pasirodo nepalaužiamos valios, gyvo tikėjimo, herojiškos meilės Dievui ir žmogui, ypač vargstančiam ir kenčiančiam, Vincento Borisevičiaus asmenybė. Tai asmenybė, neišsigandusi ir nepabūgusi pragariškos neapykantos Kristaus Bažnyčiai ir suvelnėjusių ateistų siekio sunaikinti Dievo karalystę bei jos atstovus žemėje. Jis neišsigando pragariško šėlsmo, nes jį Bažnyčia siuntė į pasaulį skelbti ir įgyvendinti Dievo didžiausiojo įsakymo: mylėk Dievą ir artimą. Vyskupas Vincentas už šios misijos įgyvendinimą atidavė savo gyvybę, nes jo meilė Dievui, Bažnyčiai ir žmogui buvo brangesnė už šį gyvenimą ir stipresnė už mirtį. Jis nebuvo antžmogis, tačiau baisiai kentėdamas, paniekintas ir atsidūręs ant sunaikinimo briaunos jis laikėsi ir rėmėsi žmogaus jėgas pranokstančia galia. Vyskupo Vincento jėga ir nenugalimumas buvo Dieve. K.Gurskis, kentėjęs kartu su vyskupu V.Bori-

⁹¹ Ten pat, p. 214–215.

sevičiumi Vilniaus KGB izoliatoriaus 11 kameroje, rašo: „Man būnant 11-oje kameroje <...> vyskupą Vincentą daugiau nei dvi savaites dieną ir naktį labai žiauriai tardydavo. Kiekvieną rytą (kai prižiūrėtojas išdalydavo duoną ir cukrų) jį išvesdavo ir laikydavo iki vakaro. Vakare, jau prižiūrėtojai pabeldus raktais į duris ir paraginus miegoti, ateidavo kareivis ir vyskupą išvesdavo naktiniam tardymui. Kartais jį parvesdavo, kai mes būdavome pažadinti keltis naujai dienai. Ir taip tardė jį kiekvieną dieną ir naktį. Ar gali žmogus ištvirti nemiegojęs, jau nekalbant apie begalinę nervų įtampą, tokį ilgą laiką? Sunku būtų paaiškinti tą vyskupo Vincento dvasinę stiprybę, ištvėrmę kančioje. Tik Dievo padedamas jis gyveno tuo sunkiu kančių metu – be miego, be maisto <...>. Bemiegės naktys ir dienos sukelia galvos skausmus, išsekina nervų sistemą. Visokiomis priemonėmis stengdavosi morališkai palaužti valią ir išgauti prisipažinimus. Tardytojo riksmas, smūgiai, žiaurumas – tai priemonės fiziškai ir moraliai susidoroti su žmogumi. Tačiau vyskupas Vincentas nepalūžo. Sakydavo, kad jam kaltinimai išgalvoti. Neteko, gyvenant kameroje, girdėti, kad vyskupas būtų išreiškęs neapykantą ir pyktį savo kankintojams <...>. Tardymo metu vyskupas Vincentas nesiskundė sunkiomis kančiomis. Kalbėdavo: Dievas suteiks jėgų – iškentėsiu <...>. Jo tvirta dvasia stiprino mūsų, kartu vargstančiųjų, širdis. Tai buvo neišdildoma pamoka, kaip reikia mylėti Dievą...“⁹² – prisimena K.Gurskis. Panašiai liudija ir A.Kavaliauskas savo straipsnyje „Vienoje kameroje su vyskupu“. Jis ypač pabrėžia nepalaužiamą vyskupo V.Borisevičiaus pasitikėjimą Dievu: „Jo dvasia ir ramybė, pasitikėjimas Dievo valia, Apvaizda persiduo-davo mums visiems ir taurindavo mus, skatino karščiau pamilti Kristų <...>. Toks jis ir išliko mano akyse – susikaupęs, orus ir tvirtas kaip uola. Pasako „garbė Jėzui Kristui“, palaimina ir išeina. Taip čia, žemėje, išsiskyrėme visam laikui. Bet sieloje pajutau ramybę – nebūtų baisu net mirti“⁹³.

Abu šie kartu su vysk. Vincentu kalėję likimo broliai mums liudija, kaip vyskupas, nepaisydamas nežmoniško pažeminimo, baisių kančių, nublokštas sunaikinti, evangelizavo savo kameros vargo ir kančios brolius, skelbė jiems Dievo karalystės mokslą, mokė melstis ir kartu su jais meldėsi. Taigi šiame žemės pragare kūrė Kristaus – Dievo karalystę. Anot A.Kavaliausko, „šitas jo buvimas kartu su mumis buvo tarsi Šventosios Dvasios apsilankymas mirties kameroje“⁹⁴.

⁹² K.Gurskis, Paskutinieji kančios mėnesiai, *XXI amžius*, 1991, Nr. 40, p. 1–2; D. Stančikas, I. Bogomolovaitė, min. str., p. 4–5.

⁹³ A. Kavaliauskas, Vienoje kameroje su vyskupu, *XXI amžius*, 2000, Nr. 6, p. 8.

⁹⁴ Ten pat.

LITERATŪRA

- Šventasis Raštas*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- Baltinis A., *Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai*, Roma, 1975.
- Bartkus F., Jo E.V. Borisevičių prisimenant, *Naujasis gyvenimas*, 1947, Nr. 3.
- Boruta J. Konferencija „Komunizmo nusikaltimai ir Lietuvos resovietizacija“, *Ižangos žodis, LKMA Metraštis*, t. 7, Vilnius, 1994.
- Brazaitis J., *Vienų vieni*, Vilnius, 1990.
- Vysk. V. Brizgys, *Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir popiežiaus Pijaus XII kalbų rinkinys*, Tiubingenas: Lux, 1949.
- Daumantas-Lukša J., *Partizanai*, Vilnius, 1990.
- Garmus A.A., Tuskulėnų aukos (Aprašyti Tuskulėnų vietovėje palaidotų aukų atkasimo ir atpažinimo darbai), *Sveikata*, 1998, Nr. 8.
- Gurskis K., Paskutiniai kančios mėnesiai, *XXI amžius*, 1991, Nr. 40.
- Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Roma, 1991.
- Kačiukaitė T., *Atleiskim savo priešams: Vysk. Borisevičius*, Vilnius, 1992.
- Kavaliauskas A., Vienoje kameroje su vyskupu, *XXI amžius*, 2000, Nr. 6.
- Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme*, Vilnius: LKMA, 2000.
- Paulauskaitė Z., Vysk. V. Borisevičius: nežinomi paskutiniųjų gyvenimo metų faktai, *XXI amžius*, 1996, Nr. 86.
- Poška T., *Iš atsiminimų apie kankinį vyskupą Borisevičių* (Rankraštis), Telšiai, 1999.
- Spengla V., *Atlikę pareigą*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.
- Stancikas D., Bogomolovaitė I., Vyskupo Vincento Borisevičiaus tardymas ir žūtis, *XXI amžius*, 1996, Nr. 83.
- Telšių vyskupo ir Klaipėdos apaštalinio administratoriaus Antano Vaičiaus kreipimasis (vyskupo Borisevičiaus kanonizacijos reikalu), *Katalikų pasaulis*, 1991. 04.22.
- Vaitiekus S., Geras ganytojas atiduoda savo dvasią už savo avis (Laisvosios Lietuvos saugumas išaiškino vysk. Borisevičiaus nužudymo aplinkybes ir palaidojimo vietą), *Lietuvos aidas*, 1998, Nr. 161.
- Vaitiekus S., Byla Nr. 6499 (atrاندamas dokumentas apie vysk. V. Borisevičiaus (ir kitų) nužudymo faktą, vietą ir laiką), *Valstiečių laikraštis*, 1998, Nr. 94.
- Vaitiekus S., Pokario metais Vilniaus centre buvo nužudyta apie tūkstantį žmonių (Istorikas pasakoja apie KGB sukurtas žmonių kankinimo, žudymo struktūras bei jų išlaptinimą), *Lietuvos rytas*, 1998, Nr. 195.

THE TRUE HEROISM OF THE MARTYRDOM OF BISHOP VINCENTAS BORISEVIČIUS

Summary

In paying more attention to the beatification case of martyr Bishop Vincetas Borisevičius, the article reviews the history of his life as it reflects his sainthood.

Borisevičius was born on 23 November 1887 in the parish of Šunskai in the Vilkaviškis diocese. He studied in Seinai and Fribourg, Switzerland. He was ordained a priest in 1910. He taught in the theological seminary of the Seinai diocese in Giiai. He was the Rector of the Telšiai Seminary from 1927 to 1940. On 3 February 1940 he was consecrated as a bishop and appointed as an assistant to the Bishop of Telšiai, being elevated to Bishop on 10 March 1944. Borisevičius was arrested by the Soviet authorities on 18 December 1945 and imprisoned until 24 December. He was arrested again on 5 February 1946 and detained in the prison of the Vilnius KGB. On 28 August 1946 he was sentenced to death (by shooting). The court decision was executed on 18 November 1946. His body was buried in a common grave with other executed prisoners in the park of the Tuskulnėnai estate in Vilnius.

This article reviews the political and social context of Borisevičius's pastoral activities. The review encompasses the first Soviet occupation, the Lithuanian uprising of June 1941, the Nazi Occupation of Lithuania, the extermination of the Jews, the Bishop's stand in regard to the holocaust and the second Soviet occupation. The article discusses the bishop's pastoral activities, the circumstances of his arrest, interrogation and the charges brought against him, the verdict adopted by the Military Tribunal and its execution, the burial site and the identification of the remains during the years of national rebirth. On 10 November 1989, in an open court hearing the Judicial Tribunal of the Lithuanian Supreme Court ruled that the Military Tribunal's verdict to sentence the Bishop to death was illegal.